

ՔԱՆՈՒԹԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կես տարվան 6 ռուբլի. Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Таифлиъ, Редакция «Мшакъ». Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak». Տ է Լ է Ք Օ Ն № 253.

Ուրախութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ առ շաբաթը).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բաժին 2 կոպեկ. Տ է Լ է Ք Օ Ն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՒԹԻՒՆ

Զարգացման ճանապարհը. — ԵՆԵՐԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Գրիգորի Նիզէ. Նամակ ճուշտ գաւառից. Նամակ Գերբերգից. Նամակ կոյորից. Նամակ խորհրդակցութեան. Նամակ ինքնազգութեան. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Թիֆլիսից. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր. — ՀՅՈՒԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅՍՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲՄՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Միջազգային կոնգրեսների Պարիզում.

ՉԱՐԳԱՅՄԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐԷՐ

Առիական խոշոր ազգերի մէջ միայն եւս պոնտացիները ցոյց տուին մինչեւ այժմ կենսական մեծ ոյժ եւ զարգանալու ընդարձակ ընդունակութիւն: Չինացիներ, Նիգրիներ, պարսիկներ, թիւրքեր չեն կարողանում սթափվել իրանց թմրած եւ ընդարձակացած գրութիւնից, չը նայելով այն հանգամանքին, որ վաղուց արդէն սկսել են շփվել եւրոպացիների հետ: Այդ երկիրներում մինչեւ այժմ շարունակվում է խորթութիւնը եւ թշնամութիւնը դէպի բոլոր եւրոպական եւ միայն անհրաժեշտութիւնն է ստիպում համբերել եւրոպացիներին: Այդ եւրոպական քաղաքակրթութեան հրաշալիքները, ոչ գիտութեան լայնածաւալ զարգացումը եւ նոր ճանապարհների յայտնագործումը, ոչ անթիւ հարստութիւնների զիզումը եւ ոչ մի ուրիշ բան չեն կարողացել ասիացուն անսպաս սթափեցնել, որ նա ցոյց տայ արթնութեան եւ վերակենդանութեան եռանդուն նշաններ:

Տեսէք, օրինակ, եւրոպայում ինչ հարստութիւններ են զիզվել ներկայումս: Եւրոպական վիճակագրութեան հեղինակաւոր մասնագէտ Նէյմարի հաշուում է ամբողջ եւրոպայի շարժական գրամագուլթը 450 միլիարդ ֆրանկ: Այդ ահալի հարստութեան մէջ դեռ չէ մտնում անշարժ կալուածքների, գործարանների եւ գանազան ձեռնարկութիւնների արժէքը, այլ միայն այն, որ շրջանադարձութեան մէջ են, օրինակ, զանազան տեսակ արժէքաւոր թղթեր, մուրհակներ, գրամներ, բաժնետիրութիւններ եւ պահեստադրամներ: Դա մի հարստութիւն է, որի մասին չէին կարող երազել հին դարերը զինված ամենավառ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿՕՆԳՐԵՍՆԵՐ ՊԱՐԻԶՈՒՄ ԵՐԿՐՈՐԸ, այն է մամուլի գործիչների համար անձնագրութիւնը հաստատող միջազգային տոմսակ (carte internationale d'identité) սահմանելու առաջարկը, որի հեղինակն է կոնգրեսի շնորհաւոր քարտուղար Վիկտոր Տոնէյ, ենթակի վեց երկրներ են ընդ միջնարանութեան: Այդ առաջարկի հովանավոր հետեւեալն է. — անձնագրութիւնը հաստատող միջազգային տոմսակ, որ հնարաւորութիւն ապա մամուլի համաշխարհային դաշնակցութեան մէջ արձանագրված մամուլի ընկերակցութիւնների անդամներին ճանապարհորդելու ամեն տեղ, մամուլի կարիքների համար, գումարով ամեն տեղ բարոյական և նիւթական աջակցութիւն: Պէտք է տեսլ, որ Հոստոն, 1899-ին գումարված կոնգրեսում եւս պ. Տոնէյ զրկել էր այդ հարցը, բայց մնացել էր բաց, ընդդիմաբանները առարկում էին այս անգամ եւս, որ մամուլի դաշնակցութեան անդամները կարող են ի շարք գործ զնել այդ տոմսակը, մանաւանդ որ այդ անդամներից շատերը ի պաշտօնէ հրապարակաւոր կամ ժուրնալիստ չեն: Պ. Տոնէյ գրան պատասխանում էր, որ տոմսակը կարելի է տալ ոչ բոլոր անդամներին, այլ միայն նրանց, որոնք իսկապէս եւ ի պաշտօնէ (professionel)

երեւակայութեամբ: Այդ հարստութիւնը եւրոպական կուլտուրական զարգացման, գիտութեան առաջադիմութեան, երկրաբանականութեան, շոգու, երկաթուղու, նավահանումից ողու, ազատութեան եւ ինչպիսի վարչական կարգերի անմիջական շնորհքն է, որից մինչեւ այժմ չեն կարողացել շոջափելի կերպով օգտվել ասիական ազգերը եւ այդ պատճառով վարում են այնպիսի խղճալի կեանք:

Եւրոպական այդ հարստութեանը միայն մի բան է սպանում, այն է պատերազմական սպառազինութիւնը, միլիտարիզմը, որ կրնում է անթիւ աշխատող ոյժեր եւ մեծ զբաղումներ, չարդիւնաբերելով օգտակար եւ երկիրը հարստացնող իրեր: Եթէ, օրինակի համար, վերջինք Գերմանիայի արած ծախքերը զինուորական պետերի վրա, կը տեսնենք, որ 1875 թուին նա տարեկան ծախք ուներ այդ նպատակի համար 433 միլիոն, իսկ քառուորդ դար անցնելուց յետոյ, ներկայումս, նա հասցրել է այդ ծախքը տարեկան 809 միլիոն մարկի: Դա սարսափելի մի թիւ է:

Միւս կողմից այնպիսի փոքրիկ երկիրներ, ինչպէս Հոլանդիան, Բելգիան, շրջնորհիւ պատերազմական խոշոր ծախքերի բացակայութեան եւ ժողովրդի կուլտուրական ուժեղ եւ եռանդուն գործունեութեան, կարողացել են ձեռք գցել այնպիսի հարստութիւններ, որոնցով սկսել են առաջնակարգ տեղ զբաղել եւրոպական արդիւնաբերութեան մէջ: Այն 450 միլիարդ հարստութիւնից 182 միլիարդ պատկանում է Անգլիային, 92-ը Գերմանիային, 80-ը Ֆրանսիային, 25 1/2-ը Ռուսաստանին, 24 1/2-ը Աւստրիային, 17 1/2-ը Իտալիային, 13 1/2-ը Հոլանդիային, 6 միլիարդ Բելգիային եւ այլն:

Առիական երկիրներից միայն Յապոնիան զրկաբաց զիմեց եւրոպային եւ սկսեց կողմնակիցել իր վարչական եւ արդիւնաբերական կեանքը եւրոպական հիմքերի վրա: Արդիւնքը եղաւ շատ անշուք ծափոնիան սկսեց զարգանալ, հարստանալ, եւ այժմ եւրոպական պետութիւնների հետ միասին, իրեն հաւասար անգամ է զինակից, նա գործում է Արեւելքում: Ծափոնիան ցոյց տուեց, որ ասիային զրկված է զարգանալու եւ քաղաքակրթվելու ընդունակութիւնը:

Իրապարակաւորներ եւ մամուլի գործիչներ են, որոնց թիւը, դժբաղդաբար, այնքան էլ մեծ չէ: Ընդհանուր դաշնակցութեան մէջ մտած ամեն մի ընկերակցութիւն ինքը կը տայ տոմսակ իր այն անդամներին, որոնք իսկական ժուրնալիստներ են եւ պէտք ունեն ճանապարհորդել օտար երկրներ մամուլի գործերով:

Երկար միջնարանութիւնից յետոյ կոնգրեսը ձայների բազմութեամբ հետեւեալ որոշումը ընդգրկեց. — Ամեն մի ժուրնալիստ, որ ունի անձնագրութիւնը հաստատող տոմսակ, զիմում է այն զանազան երկրներում, ուր նրան է, մամուլի կենտրոնական վարչութեան ներկայացուցչութիւն կամ գործակալներին, ինչպէս եւ դաշնակցութեան մէջ մտած ընկերակցութիւններին, որոնք կաշխատեն հայթայթել իրանց օտար եղբայրակիցն պաշտօնի վերաբերեալ բոլոր առաւելութիւնները եւ զիրութիւնները:

Երրորդ առաջարկի վերաբերեալ, այն է լրագրական պատասխան վճարը նուազեցնելու հարցի մասին, կոնգրեսը որոշեց՝ յանձնարարել կենտրոնական ընտրոյին նշանակել մի յանձնաժողով, որին եւ սոյլ պաշտօնը բանակցել զանազան երկրների պատասխան վարչութիւնների հետ, ձեռք բերելու համար աւելի նպաստաւոր պայմաններ լրագրիների փոխադրութեան վերաբերեալ:

Չորրորդ առաջարկի—մամուլի հեռագրիչների համար միջազգային համաձայն բազմիք ստեղծելու մասին, մի առաջարկ, որ անցնաւ տարի Հոստոն գումարված կոնգրեսին ներկայացրել

նակութիւնից, միայն պէտք է ընթացող եւրոպական կուլտուրայի շաւղով եւ նրանից չը շեղվել: Օրինակը շատ խոշոր եւ համոզեցուցիչ է: Պէտք է նրան հետեւել:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Յայտնի է եւ ոչ ուխտեալ տառակեր բանասերներին, որ Քրիստոսի պրոֆէսոր կարիքը համոզված է, թէ մեր Մովսէս Սորենային ապրում էր ոչ թէ V դարում, ինչպէս ինքն է հաւատացնում, այլ VIII կամ IX դարում: Առաջին սպաւորութիւնը, որ թողնում է այդ պիտեք, անշուշտ այն պիտի լինի, որ Սորենային, որքան, մի մեծ խաբեբայ է. իսկ թէ ինչ արժէք կարող է ունենալ մի խաբեբայի գրած պատմութիւնը—այդ ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է: Հայր, ինչպէս գիտնուք, ծայրաչեղութիւնների ազգ է: Պրոֆէսոր կարիքի պիտեք միանգամայն լոյս հանեց մեր այդ ազգային յատկութիւնը: Մինչեւ այդ մեր բանասերները, հանդարտ ու անվրդով նստած իրանց սենեակներում, կրծում էին հնութիւնից մնացած տառեր, փոքրիկ, միկրոսոպիական գրուածք էին անում, որոնք շատ փոքրիկ նշանակութիւն ունէին հայկական փակ գիտութեան համար, որ բանասիրութիւն է: Բայց հէնց որ մի օտար մարդ մի այդպիսի խոշոր գիւտ տարաւ, մեր հայագէտները իսկոյն ճկվեցան այդ օտարի եկեղնակութեան տակ եւ հանդիսացան նրա մոլեռանդ աշակերտները, որոնք շատ եւ շատ հետեւ թողեցին իրանց ուսուցչին: Դուք, երեւի, գիտեք մեր պատմութիւնից, որ հայ ունիթոքները իրանց կաթոլիկական վերմեռանդութիւնը ցոյց տալու համար սկսեցին նորից միտել հայերին,—մի բան, որ Հոստի եկեղեցին չէ ընդունում, այնպէս որ վատթիւնը ստիպված էր անձնաւորել իր շարժանց եռանդուն կամեցումներին Այսպիսի մի երեւոյթ էլ Սորենայացու հարցի մէջ երեւան եկաւ: Պրոֆէսոր կարիքի մի գիտնականին յատուկ զգուշութեամբ էր յայտնում իր մտքերը, իսկ նրա հայ աշակերտները, ինչպէս վաղի է ասիական գիտնականութիւնը, սկսեցին ցելու ու անարգանք թափել ինքզ Սորենայու վրա, որը միակ մեղքն այն է, որ տուել է մեր ամբողջ հին գրականութեան մէջ միակ արժանաւոր պատմական աշխատութիւնը: Սորենայու կատարելապէս

ոչնչացնելը դարձաւ հայկական պարծանք եւ այդ փառքին հասնելու համար ներկի համարվեցան ոչ միայն անվաղի հայտնաբերելը, այլ եւ լոյրիայի եւ անողը դատողութեան զէժ բարձրագոյն ազդակալող աննկթելութիւնները: Կազմից հակառակ բանակ, որ շարունակում էր հաւատալ թէ Սորենային այն է, ինչ ինքն է առում իր մասին Այսպիսիները ստիպված եղան խոստովանել, որ իրանք պահպանողականներ են եւ սկսեցին իրանց կարողացածի չափ նակաղրել կարիքի աշակերտներին: Դեռ ով ինչ կասէ վերջնականապէս—այդ յայտնի չէ, եւ մենք այս անդուրով հարցի վճիռը չունենք ի նկատի: Երկու հակադիր բանակների փոխադարձ վերաբերմունքը—անա ինչն է մեզ հետաքրքրում: Երկար ժամանակ վիճմանայի ճանդէս Անտոնիան ստուծ էր կարիքի կուսակցութեան յաղթութիւնը. եւ դա, ի հարկէ, պիտի զրգուէր պահպանողականներին վերջիններից մէկը, Սուքիսա վարդապետ Պարոնեան, ճիշտնայնակի վերջին համարում մի խոստովանութիւն է անում, թէ ինչու ինքը ստիպված է եղել կծու լիզու բանեցնել կարիքի դէմ: Դրա զլիւսաւոր շարժանքը եղել է ազգասիրական զգայունքը: Կարիքը ոչնչացնում է մի գիւրք, որ դարերից ի վեր հայերի սրբութիւն է եղել, կարիքը ուզում է ապադոցանակ, որ հայերը երջանիկ են նրանով, որ պատմութիւն չունեն, եւ անա Սուքիսա վարդապետ չէ կարողացել պահել իր վրդովմունքը:

Պ. կարիքը—ստուծ է նա—լու գիտնալու է որ Սորենեան ինդիքն ինդիք մի է կենսական հայ ազգին համար, որ ինչպէս ուրիշ ազգեր, ինքն եւս գիւր ներկայ կեանքն էս ի կէս նստաւ իւր անցնալ նախահարց կենօքն կապրի. եւ Սորենայուց մատենիկն այդ կէս կեանքին զլիւսաւոր անդաւանն է, միակ մնացորդն ամենաձայն ժամանակին աւարներին հազիւ զերծած. որով—թողլով յիշել անոր ճեղքիակին նաեւ գտաւ մատենագրական մեծ դիմն—իւր պատմագիր՝ ամենամեծ յարգ ունի ազգին առջեւ. ուստի պ. կարիքի մասին հրատարակութիւնը, որ այդ ինդիքին կը հայկի, մեծ ուշադրութեամբ կը կարդացուին հայ ազգէն, երկու ինչ գիտելով. ուսանել եւ լուսաւորել ինքն կայ ինչ նոր ուսանելիք, եւ երկրորդ թէ ինչպէս կը ներկայացուի իւր նախկին պատմութիւն օտաւբայ առջեւ, այնպիսի գիտնականէ մը որ իւր բարձր պաշտօնին բերմամբ, իբրեւ հայերէնի ուսուցիչ ի զարթոյի արեւելեան լիզուաց, մեծ հեղինակութիւն կը վայելէ: Հայն աննախապաշարեալ մտքը չը մերժելով գիտութեան լոյսը, չը հրաժարի իւր հարեւնասիրական զգա-

նք յայտնի իտալական հրապարակաւոր Թօրէլի—Վեռլիէ,—կոնգրեսը որոշեց այդ հարցի մասնաւոր գիտնական յանձնել մի առանձին մասնագործով:

Հինգերորդ առաջարկի—հեռագրական վճար կամ տարիքը նուազեցնելու—հեղինակը, կենտրոնական ընտրոյի փոխ-նախագահ Ալոնզօ Բերագա կարողաց իր տեղեկագիրը, որից երեւաց, որ արդէն մի քանի պետութիւնների մէջ առանձին դաշնագրեր կան, որոնց հիման վրա լրագրական հեռագրիչների տարիքն ինչպիսի եւ Սպանիայի մէջ, Ֆրանսիայի եւ Լատինեւրոպայի մէջ, Ֆրանսիայի, Ապալիպի եւ Պորտուգալի մէջ եւ վերջապէս Քրիստոսիայի եւ Անգլիայի մէջ: Արդ, Բերագա առաջարկում է աշխատել, որ բոլոր պետութիւնները կնքեն այդպիսի դաշնագրեր: Կոնգրեսը, ընդունելով այդ առաջարկը, որոշեց միջոցներ որոնել իրագործելու այդ նպատակը:

Առանձին ուշադրութիւն գրաւեց վեցերորդ առաջարկը—իրաւաբանների կամ միջնորդների միջազգային դատարան հիմնելու առաջարկը, որի հեղինակն է յայտնի գրող Նիւմա Ժաքլի: Այդ հարցն այնքան կարեւորութիւն է ընծայում, որ մենք քաղաւածօրէն առաջ կնք բերում նշանաւոր հրապարակաւոր գեկուցումը:

«Արդէն շատ ժամանակից ի վեր արբիտրալի մի միջազգային դատարան հաստատելու անհրաժեշտութիւնը զգալի է դարձել ձեզ ամենքիդ համար: Դուք մտածում էք, անշուշտ,

որ պաշտօնի համբաշխութեան գաղափարը, որը մամուլի ամեն մի ընկերակցութեան հիմքն է կազմում, պէտք է ամրապնդվի ամեն օր այնպիսի յատուկ միջոցներով, որոնք ապահովեն նրա յարգանքը եւ զարգացումը: Այդ միջոցների մէջ ամենաշատազդեցականը ձեզ երեւացել է արբիտրալը, վերջինից համար տարածանութիւններին, վերաբերելու փոխադարձ գրկանքները, պահպանելու մամուլի բարոյականը, ամրապնդելու եղբայրակցութիւնը ամենքի մէջ: Այդ է պատճառը, որ այստեղ ներկայ գտնվող մամուլի բոլոր ընկերակցութիւնը դատարաններ Ֆրանսիայում արդէն վաղուց գոյութիւն ունի այդ դատարանը. Հիւսիսային երկրներում, ուր համբաշխութեան գաղափարն այնքան տարածված է, աւելի առաջ են գնացել: Շվեդիայի, Դանիայի, Եթովպիայի, Ֆինլանդիայի մամուլները միանալով որոշել են կազմակերպել իրաւաբանական դատարան, որ կը տարածի իր իրաւասութիւնը բոլոր չորս երկրների վրա:

Ապա զեկուցանողն առաջ է բերում ապաղայ միջազգային դատարանի ծրագիրը.

- 1) Արբիտրալների դատարանը կը պաշտօնավորի միայն այն դէպքում, երբ երկու հակառակորդ կողմերը առաջուց կը յայտարարեն, թէ ընդունում են նրա դատախիշոր. 2) դատարանը կարող է սակայն արձակել իր վճիռը եւ միայն մի կողմի պահանջով, այն դէպքում, երբ կը տեսնի, որ պատուի եւ ազնութեան օրէնքների մէջ թերանում են. 3) դատարանը

Преполов. ведется по собств. сочинению.

ցումներէ նաեւ ի քննադատականս. չը սիրեր որ այդ իւր նախկին եւ սիրելի ազգային հնութեան յիշատակը վնասուին կամ վերաւորուին օտարաց իսկ առջև յանձնարարի: Ինչքան պ. Կարբէր լաւ ըմբռնելու է զայս կէտն եւ յարգելու, եւ յարգանաց հետ նաեւ ամեն փափուկ զգուշացումներն ի գործ անել:

Թող ներքին մեզ նկատել այս առիթով հետեւեալը: Քննադատութեան մէջ ոչ ոք պարտաւոր չէ նկատուի անել հարկնասիրական պահանջները եւ պ. Կարբէրի համար, ի հարկէ, պարտաւորական չէր նախ եւ առաջ տեղեկանալ թէ արդեօք մենք, հայերս, կը բարեհաճենք չը վրդովվիլ, եթէ նա մեր ինքնասիրութեան դիպող մի գիտական գիւտ անէ: Քննադատութիւնը միայն քննադատութիւն է ճանաչում եւ ոչ թէ զգայունք, արատաւոր եւ այլ հոգեկան սրամարտութիւններ: Երբ դուք նոյն քննադատութեան միջոցով հանում էք այնպիսի եզրակացութիւններ, որոնք կծու լեզու են բանկոյնում կարբէրի դէմ, մենք այդ դէպքում ձեռք կառնալով իրաւունք ենք տալիս Պ. Կարբէրի կարող է համարված լինել հայերին պատմութիւնից զուրկ մի ազգ հաշակելու մարտի, կարող է վերին աստիճանի միակողմանի, բնախնդր գիտական լինել Այդ բոլորը դուք կարող էք դուրս բերել, ապացուցանել եւ միանգամայն չը խնայել նրան, բայց առանց ազգասիրական զգացմունքներին զիմելու: Ազգասիրութիւնը արդարացում չէ գիտութեան առաջ: Այնտեղ կայ միայն ճշմարտութիւնը, եւ երբ դուք դուրս եք, որ ճշմարտութիւնը ունակիր է եղել, զինկեցէք նրան վերականգնելու սուրբ եռանդով, առանց ստանդարտ անգամ թէ դա ազգասիրութիւն է կամ ազգատեսչութիւն: Կարբէրը ճշմարտութիւն օրոնկը այս կամ այն միտումներով, հետո՛ւ նշանակում է պայմանական դարձնել ճշմարտութիւնը, պայմանական ճշմարտութիւնից թող Աստուած ազատէ ամեն մի ազգ: Լաւ է որ մենք զրկվենք հինգ հատ Խորենացիներից, քան նոյն իսկ մի հատ դէպքում սովորենք ճշմարտութիւնը խնայել ազգասիրութեան, հին փառքի համար: Ազգասիրութիւնը շատ դժգոյքով հենց անողոք ու անողորմ ճշմարտութիւնը վերականգնելն է: Ուրեմն, քննեցէք, հերքեցէք, տապալեցէք իբրեւ ճշմարտութեան զիջումներ, առանց մի կաթիլ լաւ կանութիւն յայտնելու:

ՅԻՒԴԻՆ ԵՒ ԵՐԵՎԱՆ

Օգոստոսի 12-ին վէճարում կաթուածահար եղաւ Ֆրիդրիխ Նիցշէ—գութեց հեռագիրը: Բեռլին, Տոլտոյ կէտէ—մեր դարավերջի ամենամեծ բաշխողներն են: Այդ երեք անուններն հետ են կապված եղել ամենազօրեղ մտաւոր—բարոյական հոսանքները վերջին տասնեակ տարիների ընթացքում:

Բեռլին, որ մեռաւ այս տարվայ սկզբին, գեղեցկութեան պաշտամունքի առաջնալ էր եւ մի եւ նոյն ժամանակ մարդասիրութեան առաջնալ (տես «Մշակ» 1900, №№ 34—37): Տոլտոյ բացատրում է գեղեցկութեան նշանակութիւնը կեանքի եւ գեղարուեստի մէջ, եւ պէտք է քննի ոչ միայն դրամական կարգի խնդիրներ, այլ եւ բարոյական կարգի խնդիրներ, որոնք կարող են ծագել լրագիրների սնունդների եւ արտասանմանն թղթակցների մէջ. նոյնպէս կարող է քննել եւ գրական սեպհականութեան ու այլ խնդիրներ, որոնք կը ծագեն զանազան երկրների լրագիրների մէջ:

4) դատարանը չէ կարող պաշտօնավարել, երբ վէճը մի եւ նոյն երկրի լրագիրների եւ ժուրնալիստների մէջ է, ի նկատի ունենալով, որ այդ վէճերը վերաբերում են տեղական, ազգային ընկերակցութիւնների իրաւաստութեան: Կոնգրէսը, սկզբունքով ընդունելով Նիւլմա Ժաքլիլի միջոցով, որպէս իրաւագործելու եւ կարգաւորելու միջազգային դատարան:

Ոչ նուազ ուշադրաւ էր եւ լրագրական դրուցող հաստատելու առաջարկութիւնը, որի հետեւին է Ժան Բլանշար, «Indépendance Belge» լրագրի թղթակցին եւ Պարիզում արդէն դոյնութեան ունեցող լրագրական դպրոցի (սօցիալական բարձր գիտութիւնների դպրոցին կից) պրոֆէսորը: Այդ առաջարկութիւնը հիմնված է այն տրամաբանութեան վրայ, թէ քաղաքական մեքենաների կատարելագործութեան, հեռագրի, հեռախօսի հետ միասին, հասարակական մտքի յեղաշրջման հետ միասին, երբ նա, անկող կերպով տեղեկութիւններ է սպասում անդադար, մի կատարելա գիտարանափոխութիւն է առաջ եկել, բանակիւր երկրորդական տեղ է բռնել, իսկ լրագրութիւնը գրուել է առաջին տեղը, այդ պատճառով, լրագրութիւնը դարձել է մի ասպարէզ, մի ազա-

նախադուայ, հեղ ընկերակցութեան (այտուելով) մէջ է տեսնում կեանքի վերջնական նրապատակը: Նիցշէ՝ քարոզում էր «գերմարդու» (сверхчеловѣкъ, Uebersensch) աւետարանը: «Միքիլ մարդկանց» կրկնում են Բեռլինի եւ Տոլտոյ քրիստոնէական մեծ պատգամը, «սիրելի գերմարդուն»—պատուիրում է Նիցշէ Չրադաչափ բերանով: («Also sprach Zarathustra»): Ընդունված բարոյագիտութիւնը սարուկները բարոյագիտութիւն է, ասում է Նիցշէ եւ փնտրում է բարոյակունք քարոթութիւնից եւ չարութիւնից դէմը» (Jenseits von Gut und Böse): Ոչ թէ զգուշում է պէտք, այլ ազատութիւն, քարոզում է նա—«Միշէ է լաւ, հարցնում է Նիցշէ «Der Antichrist» գրքում: «Այն ամենը, պատասխանում է ինքը, որ սաստիկանում է մարդու մէջ զորութեան զգացմունք, զորութեան ծարաւ, զորութիւն»: «Միշէ է վատը: Այն ամենը, որ առաջ է գալիս թուրթիւնից—Միշէ է բազաւորութիւնը—Այն զգացմունքը, թէ զորութիւնը (մեր մէջ) անում է, թէ յաղթել ենք մի արկիւղի: Ոչ թէ անհունակութիւն, այլ զորութեան սաստիկանումն, ոչ խաղաղութիւն ընդհանրապէս, այլ մաքուրտուն: ոչ աւաթնութիւն, այլ ոյծ: «Պոլերը եւ անպողպիները պէտք է կորչեն,—այդ առաջին կանօնն է մեր գէտի մարդութիւնն ու նեցած սիրոյ,— Եւ նրանց պէտք է օգնել այդ բանում: «Միշէ է աւելի վնասակար, քան ամեն մի անասն: Գործունեայ կարեկցութիւն բոլոր անպողպիներին եւ թղթերին»:

Նիցշէ իրան կոչված էր դուրս վերադառնալու հին (բարոյական) արժէքները: Պէտք է ջանալով հին արժէքների տախտակները, եւ «Իսկ պարտական ես»—ը փոխարինել «Ես կամենում եմ»—ով—քարոզում էր նա:

Բեռլինի եւ Տոլտոյ իրանց դրուածքներում յորդորում են մարդկանց ծուխը չղել իրանց քարոզած աստուածութեան առաջ: Նիցշէի Չրադաչափը նշակում է ի լուր աշխարհի, որ աստուածները մեռել են:

Բուն ապատութեան, ինքնահեծան անհաստիկանութեան քարոզիչ էր Նիցշէ եւ իբրեւ այդպիսին, դէմ էր կոյէկեպիփնտներին, ընկերակցականներին: Բայց չէր համակրում եւ անիշխանականներին, որոնց «հնր եւ մորթեր» էր անուանում:

Գոյութեան կուր պաշտպան էր Նիցշէ, բայց ոչ յանուն գործի կեանքի արթնանքի, այլ յանուն մարդկային անուն կատարելագործութեան, որ վերջնապէս է գերմարդու գոյացութեամբ: Մարդ պէտք է իր վրայ նայի իբր մի կամուրջի վրայ, որ ասում էր Նիցշէ «գերմարդը»: Մարդ պէտք է իրան գոհե պապազ «գերմարդու» համար, պէտք է ձգտէ «ստեղծել իրանից դէմը»: «Հատարձակ, անհոգ, հեգնող, գործը—այդպէս է ուզում մեզ տեսնել իմաստութիւնը, ասում է Նիցշէ «Also sprach Zarathustra» («Այսպէս էր խոսում Չրադաչափը»):

Մակայն մենք դեռ առիթ կունենանք ծանօթացնելու ընթերցողներին Նիցշէի աշխարհայեացիքի հետ: Այժմ հարգողներ մի քանի կենտական արուեստ (profession libérale), որ պէտք է սովորեցնել. պէտք է սովորել գրել լրագիրների մէջ այնպէս, ինչպէս ոտորում են լինել բժիշկի, փաստաբանի, պրոֆէսորի, ինժեների:

Չկուրաջարկի յայտնվեց, որ Պարիզում արդէն երկու տարի է, որ գոյութիւն ունի լրագրական դպրոց, որ 184 ուսանողներ լուրս են դասախօսութիւններ լրագրութեան մասին. այդ դպրոցում աւանդում են մասնով հետ կապ ունեցող աւարական, ինչպէս «մասնով պատմութիւնը», «մասնով մասին օրէնագրութիւնը», «կերպական», «մասնով կելիւրիան», եւ այլն: Դասախօսութիւններ կարգադրվում են զանազան երկրների մասնով մասին, քննվում են նրանց անցեալը, ներկան: Լրագրութիւնը (reportage) եւ տեսակցութիւնը (interview) առանձին դասախօսութիւնների առարկայ են կարգվում:

Կոնգրէսը, երկար վիճարանութիւնից յետոյ, որոշեց այժմ իսկ յանձնել իր բիրտօյն ուրնել անհրաժեշտ միջոցներ բանալու լրագրական դպրոցներ զանազան երկրներում: Վերջին, հինգերորդ նիստում, պ. Ժանգոն կարգաց իր առաջարկը՝ քննութիւն բաց անելու զանազան երկրների ժուրնալիստների սօցիալական, բարոյական եւ ներթափանց վիճակի մասին, պաշտօնական տեսակէտից: Եւ արդարեւ, շատ հետաքրքրական է իմանալ, թէ այն անձինք, որոնք զեկվարում են հասարակական կարծիքը զանազան երկրներում, մըտքեր, գաղափարներ են ներշնչում, կրթում Ժո-

սագրական տեղեկութիւններ նրա մասին: Ֆրիդրիխ Նիցշէ ծնվել էր 1844 թ. Բեռլինէ—նում (Ապրտօնի): Նրա հայրը գերմանական պատար էր,—եթէ չեմ սխալվում, ընական ծագումով: Մասնագիտութեամբ Ֆրիդրիխ Նիցշէ լրագրան (Իլլոյոյ) էր: 1869 թ. նա ստացաւ կրասիական լեզուաբանութեան պրոֆէսորի ասքլան Բագէլի համալսարանում:

Պրոֆէսորական եւ գրական բազմակողմանի եւ յոգնեցողի պարագլուխներից Նիցշէ ստացաւ ուղեգրային լաւեր, որոնք սակայն սկզբում չէին կարողանում ընթել նրան: 1878 թ. մայիսին 12-ին, մի նամակում, նա գրում է Բագէլից. «Առողջութեան քաղաքագլուխ է եւ առ Նիցշէի ներքինը, բայց սիրտս ուղում է սակ ինձ ինչ իմ առողջութիւնը»: Բայց շատ շանցած նա սկսում է գգալ, որ պէտք է թողնել պրոֆէսորութիւնը. «Իմ գրութիւնը գրում է նա նոյն թւի գեղեցկներին, կատարելալ տանջանք է եւ դժոխքի նախադուր... Երբեւի, այդ կը վերջանայ այն ժամանակ, երբ վերջնապէս իմ համայնարանական պարագլուխներս, թ եր եւս—առնաստարակ պարագլուխներս, գուցէ եւ...»:

Շուտով (1879 թ.) նա թողնում է պրոֆէսորութիւնը եւ նուիրվում է գրականութեան Սակայն գրիկ եւ հաջի հիւանդութիւնները թող չէին տալիս նրան շարունակել պարագլուխները գիտական ձեւով: Մասամբ դրանով է բացատրվում նրա վերջին եւ, ի դէպ սակ, ամենանշանուոր գրուածքների աւակային, աֆօրիզմական բնաւորութիւնը:

1880-ին Նիցշէի տկարութիւնը աստիկանում է եւ նա ծանուծ է Ենայի հիւանդանոցը: 1890-ին հոգեկան հիւանդութիւնը վերջնականապէս ընկնում է նրան եւ նա տեղափոխվում է իր մօր մօտ Ետուրբուրգի մօտեքում: Մօր մահից յետոյ, Նիցշէի քոյրը, սիկիին Ֆէրստեր, վերջնում է նրան իր մօտ վէճար եւ յոյց է տալիս վերին աստիճանի անձուէր հոգածութիւն, որ վերջին տարիները, միակ սիփոնանք էր դժբաղդ փիլիսոփայի տանջվել կեանքում:

Նիցշէ չը ստեղծեց մի ամփոփ փիլիսոփայական սխտէ: Նրա հայեացքները յրված են վերին աստիճանի գեղարուեստական եւ փայլուն ռոճով գրված աֆօրիզմներում եւ պարագործանքում, որոնք սակայն յանախ դժուարահասկանալի են եւ երբեմն գրեթէ անմտ: Բայց այդ, Նիցշէ մի քանի անգամ իր կեանքի ընթացքում փոխել է հայեացքները: Չր նայելով դրան, Նիցշէի սեղը պարզ է փիլիսոփայութեան մէջ եւ նրա մտաւոր կերպարանքը կրում է վերին աստիճանի խոր անասական կիւրք:

ՆԱՄԱԿ ԸՈՒՇՈՒ ԳԱՆՈՒԹ

Յուլիսի 28-ին Ներկայ տարվայ սկզբներում Շուշու գաւառը համարվում էր առնաստարակ հայաբնակների կողմից ամենալուստտուն, մանաւանդ Վարանդա մշալը, որ ամփոփում է իր մէջ բազմաթիւ ղովորը, իրանք ինչ վիճակի մէջ են եւ ինչ բարոյականի տէր:

Կօնգրէսը յանձնեց բերօյին ամենամաքուր միջոցներով ձեռնարկել այդ քննութեան: Ուրիչ ղեկուցումներ մէջ չեմ կարող չը յիշել անգլիական պատգամաւոր կամպիոնի ճառը «sur l'idéal dans le journalisme»—«Իդէալը օրագրութեան մէջ»: Այդ ճառի բովանդակութիւնը եւ մի այլ անգամ առաջ կը բերեմ, որովհետեւ բաւական երկար է:

Հարցերի քննութիւնը վերջացնելուց յետոյ, կօնգրէսն անցաւ որոշիւր ապագայ, 8-րդ միջազգային կօնգրէսի տեղը եւ գումարանմա մասնակը, բայց թողեց անորոշ այդ կէտը եւ յանձնեց բիրտօյին այդ հոգը, պատուիրելով ուշադրութեան աննկ Գլազաօլի քաղաքապետութեան հրաւերը՝ եկող տարի այնտեղ կախանելու կօնգրէսը:

Օգոստոսի 4-ին, չարաթ, կայացաւ կօնգրէսի փակման նիստը: Նախապահ Չիլիքէր հետեւեալ ճառով փակեց կօնգրէսը: «Ճրմանախի մեր սիրելիսկ խղարակցիներին է պատկանում պատիւը, որ մեզ առիթ տուին խաղաղութեան մի մեծ յոյց անել, գոհէ մեր կազմակերպութեան ժուրնալիստների մէջ: «Եթէ մէկն այնքան յոռետես միտք ունի, որ մեր ջանքերը նկատէ իբրեւ առանց գործնական հետեւանքի մի ֆանտազիա կամ եթէ մէկն այնքան դժբախտ է, որ չէ կարող հասկանալ արտի լեզուն, գոնէ թող խոստովանի նա, որ մեր գործը նպատակ է ունեցել մասնով պատիւը, արժանապատուութիւնը, միաբա-

նայարանի եւ իրանց հայաշատութեամբ յայտնուելու համարեա այս գիւղերի առատ բերքից է կախված եւ Շուշու ամբողջ գաւառի էթանութիւնը կամ թանգութիւնը: Մինչեւ մասնամիտ կանաններն այնքան լաւ էին եւ յուսատու, որ գիւղացիները մեծ յոյս ունէին գոնէ այս տարի առատ բերք ստանալ, որովհետեւ անա քանի տարի է, որ աստիկ թանգութիւն եւ ցարին գասակարգը մեծ նեղութեան եւ չքարութեան մէջ է:

Հազիւ ուրախութեան նշոյ կարելի էր նըկատել գիւղացու դէմքին եւ կարելի էր տեսնել, թէ ինչպէս նա մեծ աշխուժով պատրաստվում էր ապագայի համար: Բայց, դժբաղդաւար, այդ յոյսն էլ ի դերեւ կուտ, որովհետեւ մի կողմից կարկուտը, միւս կողմից խորակը, իսկ մի երրորդ կողմից մորեխը, ամեն մէկն իր կարողացածին չափ վնասեց հայաբնակներին եւ ազգիներին: Կարծէք այս պատիճ բաւական չէր թշուառ գիւղացուն, ապարէզ կեաւ եւ մի չորրորդ ու աւելի վտանգաւոր թշնամի, այն է անդադար եւ յորդաճու սեղանող անձրեւը:

Դեռ ոչ մի ծերունի չէ յիշում այսպիսի անձրեւաբեր եւ փոփոխական ամառ. մինչեւ այժմ միայն վարանդայում յուլիսի վերջին կարերը կայած եւ վերջացած էին լինում, ցորենը շտեմարանում ժողոված եւ այնպիսի վարի պատմութեան վրայ ստեղծելու կամ այլիկներով ըզբաղված: Այս տարի ոչ միայն ցորենը կարած չէ, այլ եւ հնձած չէ անգամ, նա զեռ կանգուն է դաշտերում, մուսլ եւ որոտացող երկնքի տակ: Եւ թէ եղանակը Վարանդայում չարուհական այսպէս 10 օր էլ, այն ժամանակ հաւանական է, որ ոչ մի գիւղացի չէ կարող այլ եւս ժողովել վերջին մնացորդը, որովհետեւ յոյսի եւ յուլիս ամիսներում անդադար տեղացող անձրեւների շնորհիւ վնասակար բոյսերը եւ բանջարեղէնները բարձրանալով ծածկել են իրանց տակ հայաբնակները եւ իրանց շուտաւ սակ փչացնում եւ փոխելում են նրանց, ինչպիսիք է թող չը տարվ նրանց զարգանալ: Այս համագամանքը զոյց է առաջ, որ հայի գիւղը վարանդայում բաւական կը բարձրանայ եւ մինչեւ իսկ կարող է սով լինել:

Վարանդա մշալի բազմաթիւ հայաբեր գիւղերից ամենից շատ վնասվել է հայահատիկներով եւ այլ սղուղիներով հարուստ Արիսոն գիւղը, որը, յունիս ամառն ենթարկվելով կարկուտի աւերածնքին, բոլորովին զրկվեց յուսատու եւ առատ բերքից: Երկրորդ մասի պրիստաւը գնահատեց այդ վնասները 10,000 ռուբլի եւ զույսալը ներկայացրեց գաւառապետին:

Մ. Մարկոսեանց

ՆԱՄԱԿ ԴԻՐԻՖԷՏԻՃ

Օգոստոսի 9-ին Երէկ, օգոստոսի 8-ին, հանդուցեալ Գրիգոր Զանչեանի յիշատակին, տեղացի մի խումբ օրիորդներ եւ ուսանողներ, ղեկավարութեամբ երգիչ Զան-Պապեանի, տուէին մի համերգ, որի արդիւնքը պիտի յատկայենն Գր. Զանչեանի հիմնած օրրանոցներին:

Նույնութիւնը եւ, հետեւաբար, ոչ մը: «Մանկուլ ձեր տնկերը, վերադառնալով ձեր ամենօրեայ աշխատութիւններին, խնդրում եմ չը մոռանալ այն բարոյական կողմը, որ իւրաքանչիւրը պարտ է մեր հաւաքականութեան կոչումն եւ անում ձեր սրտով եւ ինքնին պիտի մնալու համար, որպէս զի ինչ որ արել ենք, չը պիտի, իբրեւ մեռած տերեւ քամու արոս, այլ, ընդհակառակը, մեր խօսքերը դառնան ճշմարտութիւն, սկիզբը մի հօր գործունէութեան մասնով երջանկութեան համար: Եւ ամենից առաջ, տիկիներ եւ պարոններ ընդունեցէք իբրեւ նշանաբան, «խաղաղութիւն եւ համաձայնութիւն մեր մէջ»: Յայտարարում եմ փակված մասնով VII միջազգային կօնգրէսը:

Յետագազված տօնախմբութիւնները օգոստոսի 9-ից սկսած տեղի են ունենում: Այսօր, օգոստոսի 10-ին, մի հոյակապ դիւրբային վեներաբեան կոչված տօնախմբութիւն է կազմակերպված ցուցահանդէսում, եւ Մէնգետի վրայ, ի պատիւ պարսից Շահի եւ այլ տօնախմբութեան մասնակցելու հրաւիրված են նաեւ կօնգրէսիստները: Պարիզի քաղաքային խորհրդարանն եւս մեծ ընդունելութիւն արեց կօնգրէսիստներին եւ խորհրդարանի նախագահը իր ճառի մէջ ասաց. «Մեր իսկական, միակ ազատութիւնը՝ մասնով է. կեցցէ մասնովը»: Սակայն, մի քանի լրագիրներ այն կարծիքն են, որ առնաստարակ կօնգրէսները եւ ուրեմն մասնով կօնգրէսը ոչ մի լուրջ արդիւնք չեն արտադրում: Հ. Առաքելեան

Շնորհակալութեան արժանի է յարգելի Կ. Ջան-Պապեան, որը մի ամբողջ շաբաթ մը նախով քաղաքում, ամեն կերպ աշխատեց համարի անցնելու համար: Ընդհանուր առմամբ կողմնակից շնորհակալութեան ենթարկուած նոյնպէս ուսանող Մ. Սարգսյաններն, որ ուրախութեամբ առաջարկեց իր սեփական այգին համարի համար:

Նկատելի էր հասարակութեան անտարբեր վերաբերմունքը դէպի այսպիսի մի երեկոյթ: Պատրաստելի է մասնաւոր հայտնիներին բացակայութիւնը համարելու: Ամբողջ տարին այդ հայտնիներին քաղաք բաց է դանդաղ անհաշիւ քէֆերի համար, իսկ այսպիսի մի երեկոյթի համար, որի ճակատին կրկն էր «Եօզուատ օրերէն», նրանք ինչպէս էին մի քանի րոպէներ: Կանանցից աւելի կարեկցութիւն կարելի էր սպասել դէպի օրերէն:

Համարից մուտք մնաց 80 բուլբուլ, որը կուղարկուի Գրիգոր Զանչեանի աշխատութեամբ բացված օրբանոցներն:

Եւս Յովհաննիսեան
ՆԱՄԱԿ ԿՉՉՕՐԻՑ

Օգոստոսի 9-ին
Օգոստոսի 6-ին, կիրակի օրը, Կոջօրում կատարուեց հանգուցեալ Գր. Զանչեանի հողահանգի արարած հանգուցեալ Գր. Զանչեանի հողահանգի կերպարանը: Կողմնակից պատկերված պատկերով դուրս բերուեց թղթը, որ, չը նայելով վատ եղանակին, մազող անձրևին և մառախուղին, վաղը բայց պարտաճանաչ հասարակութեան առաջ կերեք քանակների ու ընտրովի երգչիկները մասնակցութեամբ սկսեցին հողահանգը: Ընդհանուրով երգեցողութիւնը և ընթերցանութիւնը, տէր-Նիկիի քանանան մի քանի խօսք առայ հանգուցեալի նշանակութեան մասին, բայց իր բոլոր առաջը լրացրին զայն քանակները, նայն սխալ արեց, ինչ որ նրանցից շատերը, այն է, իբր թէ հանգուցեալ Զանչեանը համալրարանից առաջ նա Թիֆլիսի զինվորական դիմագրծողը, մինչևեւ նա Թիֆլիսի զինվորականից դուրս է եկել զեռ առաջին դասարանից և Մոսկովա գնալով, մտել է Լազարեան ճեմարանի առաջին դասարանը 63 թիւին, ուր և աւարտելով 70 թիւին, երբ Լազարեան ճեմարանը 7 դասարանու ունէր, մտել է համալրարան:

Բանակայից յետոյ դառնալով Զայնով մի սքրտառուչ դամբանական կարգաց պ. Բերինեան: Հողահանգատին ներկայ էր և հանգուցեալի եղբայրը: ժողովուրդը թէեւ կար, բայց մի քանի անգամ աւելի կարելի էր սպասել: Կօջօրի բացակայող յարգելի տիկինները և պարտնները կարծես աւելորդ էին համարել իրանց և իրանց զաւակներին մի անգամ ևս միջնանել: Թէ ինչն էր, որ հանգուցեալ Զանչեանին այդքան մեծացնում էր: Եթէ հանգեւր քոստուդուք լինէր, անշուշտ նրանք նշանակութեան չէին տայ ոչ յիշին, ոչ մատախուղին և ոչ անձրևին, և կատարել կրկնապատկեր վճարելով կաշտառէին, որ չուշանաւ: Իսկ այդ դէպքում աւելի լաւ էին համարել տանը երկխաների հետ կանաչ սեղանի չորս կողմը պատել: Երբ ցեխն ու անձրևը թոյլ չեն տալիս «պարտնեղներ» կանչելու նոյն իսկ հարեան անից, ինչ անեն, զոնէ իրանց երկխաների հետ խաղան... Խօսք չը կայ, այդպիսի ծնողներին պատիւ է բերում այդպիսի դատարարութիւնը և նրա ու կարգը: Ժամանակի պահանջը լաւ են հասկացել...

Յակ. Ստեփանեան
ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, օգոստոսի 5-ին
Յարգելի «Մշակ» լրագրի իր № 128-ում արտասուել էր «Россия» լրագրից լուր իբր թէ Կ. Պօլիս ուսուցիչ դեպիւստուհը դիմել է Բ. Գրան և յայտնել, թէ Անատոլիայի հայերը ցանկանալով ազատուի հարկահանների պատճառով ներգաղթելու, վճուել են ընդունել մասնաբաժանութիւն: Յենվարով թիւրքաց արտաքին գործերի մինիստրութեան հաղորդագրութեան վրա, շտապուած են տեղեկացնել, որ առաջ կայսերական դեպիւստանտան կողմից այդ տեսակ դիմումն ստեղծելու նպատակով և կրօնապետութեան դէպք հարկահանների պատճառով տեղի չէ ունեցել:

Թիւրքաց հիւպատոս Թիֆլիսում՝ Զիրա
ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, օգոստոսի 1-ին
Ընդհանուր ապագին, որ «Մշակի» 112 համարում իմ անձին վերաբերեալ մի սխալ տեղեկութիւն է հաղորդուել Շուշուց, իբր թէ տեղի

թեմական զարդի Թ-րորդ դասարանիցները արձակվել են ինձ թանաքաւան ու դրչուլով ստանալով իրանց պատճառով: Թանաքաւան չը բերելը բարձր դասարանիցները սովորութիւնն է, ուստի յաճախ դասարանում են պահուած: Այդ օրը ինձ թանաքաւան պէտք չէ եղել և պահուելով մասին խօսք չէ եղել, այլ օրապահը անբերանի վրա թանաքաւան չէր դրել և այն աշակերտական զանցատուութիւնը պէտք է պատճառել: Արձակուելը եղաւ յանկարծ, նոյն ժամին, դասատուութեան միջոցին, ուսումնական տարվայ վերջում և պաշտօնապէս յատուկ պատճառ չը յայտնուեց. ապառայ՝ որ երբ միջոցորդեցին, և տեսուչը չարձակեց օրապահ զանցատուին և իր կարողութեամբ և աշխատասէր ընկերին՝ Դեպքը քննել է և Աշոտ վարդապետը Վհհա-փանի յատուկ յանձնարարութեամբ:

Գալով թուանշանների խտութեան պէտք է ասենք, որ տարբեր հողուց աւարտել են իմ աւարկաններից եօթը հոգի և իմ թուանշանները ամբողջ դպրոցում ամենալաւերն են, իսկ ամբողջ ուսումնական տարին հարց չէ եղել ժողովում իմ մի որ և ինչ աւելորդ խտութեան մասին:

Ա. Տէր-Միքեղեան
ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՆ

«Մշակ» ներկայ № 151-ը բաղկացած է 1 1/2 թերթից:
Ամարանոցներից արդէն սկսել են Թիֆլիս վերադառնալ: Ամարանոցներում եղանակը, որ ամբողջ ամառ սովորականից դուրս հով էր, այժմ սկսել է զգալի կերպով ցրտել: Ամարանոցների շնչութիւնները մեծապէս մասը չունի վառարաններ, ուստի կեանքը այնտեղ դարձել է անախորժ: Ցուրտ էր թէ Արապետմանում և Բօրժօմում, թէ Կօջօրում և Մանգլիսում, թէ Ղարաբաղի ստեղծում և Դիլիջանում: Իսկ Թիֆլիսում այնքան հով է, որ ամարանոցներից վերադարձողները ծանրութիւն չեն զգայ չըբից:

Մեղ հաղորդում են, որ պ. Կոստանդին Կրասիլնիկեան հաստատված է «Մուրճ» ամսագրի հրատարակչի: Պ. Կրասիլնիկեան մօտ 22,000 ր. է վճարել պ. Արասիլնիկեանին հրատարակութեան իրաւունքի համար:

Հանգուցեալ Գրիգոր Զանչեանի կտակի մասին ստացանք հետեւեալ տեղեկութիւնները: «Русскія Вѣдомости» լրագրի 1/10-ի բանակէրութիւնից ստացվող արդեւնքը (5000—10000 ր. տարեկան) թողնված է հանգուցեալի եղբորը, այն պայմանով, որ առաջին տարին այդ արդեւնքը յատկացնուի նոյն լրագրի գրասենեակում և տարածումը ծառայողներին, իսկ միւս տարիների վերաբերմամբ հանգուցեալը ցանկութիւն է յայտնել, որ նոյն արդեւնքից մաս հանվի թիւրքաց Հայաստանի օրբանոցներին: Իր գրադարանը հանգուցեալը կտակել է Էլմիթեանին, այն պայմանով, որ եղբայրն այժմ իրաւունք ունի ընտրել և վերցնել այդ արդեւնքից ինչ որ ինքը կը ցանկանայ: Բացի այդ, 5,000 ր. դրված է Ամենայն հայոց Կաթողիկոսի տրամադրութեան տակ և 1000-ական բուլբուլ յատկացրած է զանազան բարեգործական հիմնարկութիւններին:

«Южный Край» լրագրից հաղորդում է իրաւաբանական տեսակետից մի հետաքրքրական վէճի մասին, որ ծագել է Թէօդոսիա քաղաքի և յայտնի նկարիչ Այվազովսկու ժամանակների մէջ: Բանն այն է, որ Այվազովսկու կտակի համաձայն՝ այն բոլոր նկարները, որոնք նրա մահվան օրը կը գտնվեն նրա պատկերների սրահում, պատկանում են քաղաքին: Այն ինչ չորսը Այվազովսկու վերջին ամենալաւ նկարներից թէեւ ուղարկված էին Պետերբուրգի ցուցահանդէսից թէօդոսիա պատկերաբարանում զետեղելու համար, բայց Այվազովսկու մահվան օրը դեռ ևս չէին բերված սրահը: Հէնց այս հանգամանքը առիթ է տուել ժամանակներից չընդունելու քաղաքի իրաւունքը այդ չորս նկարները ստանալու վերաբերմամբ: Այս չորս նկարները գնահատուած են 100,000 բուլբուլ:

Ասիական խօլէրան նորից մտածուելների առիթ է դառնում: Բժշկական դէպարտամենտը պաշտօնապէս յայտնում է, որ անգլիական Հնդկաստանի զանազան մասերում երեւացել է խօլէրա, որ զոհեր է տանում մեծ քանակութեամբ, ուստի յարաբերութիւնների համար այդ երկիրը պէտք է ճանաչվի խօլէրայի կողմից վտանգաւոր:

Նորբերուս Պետերբուրգ է եկել զանիական ժողովրդական համալսարանի պրօֆէսոր Բենն-

դիլուսէն, որ պատրաստուած է գնալ Պարսկաստան և ուսումնասիրել այնտեղի քրդերի կենցաղավարութիւնը: Պրօֆէսորը մտադիր է ուսումնասիրել նաեւ այն նահանգների ուսուցիչներին կենցաղը, որոնցով նա պէտք է անցնի Պարսկաստան գնալիս:

Որոշված է Ռուսաստանի բոլոր կրկաթուղիներում մտցնել պրացկարոն, այսինքն տեղերը կարգադրել տոմսակներով: Ներկայումս այդ ձևը մացրված է, օրինակ, Պետերբուրգի և Մոսկովայի մէջ: Ընդհանուրորդները ստանում են նշանակված տեղեր, ինչպէս թաւրոնում և իւրաքանչիւր մարդը գրաւած ունի որոշ տեղ: Այդ ձևին ունի այն յարմարութիւնը, որ այլ ևս տեղեր գրաւելու համար վէճեր չեն կարող բայվել վագոններում: Իւրաքանչիւրը աէր կը դաճանայ իր տեղին: Սակայն դա պահանջում է ժամանակի կորուստ տոմսակներ գնելու միջոցին:

Աչքի առաջ ունենալով, որ ամարանոցային տեղերում յաճախ սիրում է անկարգութիւն և չը կան օրինական հակոյներ, ներքին գործերի մինիստրութիւնը մտադիր է այդ տեղերի համար պարտաւորել հրահանգներ կազմելու և հրատարակելու գործը յանձնել տեղական նահանգապետին և վարչական իշխանութեան:

Մեր քաղաքներում ապրող բնակիչների մի մեծ մասը, որ յայտնի է մեղ չանէ անտեսով, մինչև այժմ կազմում էին առանձին մի դասակարգ, որ ունէր նաեւ իր դասակարգային մի քանի հիմնարկութիւններ: Այժմ դիտարկութիւն կայ այդ դասակարգը իրաւագիտական տեսակետից ոչնչացնելու նպատակով քաղաքային բնակիչները: Նոյնը պէտք է տեղի ունենայ և արհեստագործների վերաբերութեամբ: Ով որ նրանցից կը ցանկանայ զըրվել գիւղերի վրա և այնտեղ մնալ, կը մտնի գիւղական ժողովրդի ցուցակի մէջ, վերապահով այն արտօմութիւնը, որ նա չը պէտք է ևնթարկուի մարմնային պատմի: Արհեստագործները կարող են ունենալ իրանց առանձին կազմակերպութիւնը և դրամարկ, բայց ոչ իբրեւ առանձին դասակարգ, այլ իբրեւ գործակիցներ:

Ցանկանալով տարածել դիւղամտեսական գիտելիքներ ժողովրդի մէջ, ուսուցիչ միջոցի պրօպագանդա կատարող լուսաւորութեան մինիստրը միաձայն որոշեցին մացնել գիւղամտեսութեան կամ նրա մի յատուկ ճիւղի դասընթացները բոլոր այն ուսուցչական սեմինարիաներում և ծիսական-եկեղեցական դպրոցներում, որոնց կից կայ բաւականաչափ հող մշակութեան համար:

Մայրաքաղաքի լրագրից հաղորդում են, որ կանանց բժշկական ինստիտուտը մասնաւոր համար 700-ից աւելի խնդիրներ են արված, բայց ընդունվել կարող են ոչ աւել, քան 175 հոգի:

ԹԱԻՐԻՉԻՑ մեղ հնագրում են օգոստոսի 12-ին: «Անխորհրդանքի» Գրիգոր Զանչեանի մասը մեծ ցաւ պատճառաւ Յայտնում ենք ցաւակցութիւն: 15 երիտասարդներ:

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեղ գրում են, «կիրակի» օգոստոսի 6-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, ինտրուկտոր Գ. Նուստարեան տղած թերթիկներով նշանակել էր իր սեփական տանը ժողովրդական զրոյց բամբակների և խաղողների մէջ տարածված հիւանդութիւնները բժշկելու միջոցների մասին: Դժբաղդաբար, շատ քիչ յոգներ էին ժողովել այդ հետաքրքիր զրոյցին, որի ընթացքում պ. Նուստարեան ցոյց տուց զանազան երկրագործական մեքենաներ, եւրօպական պողպատու ծառերից պատուաստած ծառերի պտուղներ, բազմաթիւ անձանթ ըտյսեր և միւրք կղպուտ ու վառարանի մէջ չորացնելու փորձնական օրինակներ:

ԱԼԻՔԱՆՆԻՐՕՊՈԼԻՑ մեղ գրում են. «Այսօր, օգոստոսի 9-ին, ուրախութեամբ կարգացինք քաղաքի փողոցներում կայացած յայտարարութիւնները, թէ իշխանութեան հրամանով մօտ օրերս այստեղ պէտք է բացվի հասարակայն «գրադարան-ընթերցարան», ի յիշատակ Նոյա Կայսերական Մեծութիւնների սրբազան թագադրութեան»:

ՉԱՔԱՍԱՍԱՍԻՑ մեղ գրում են. «Մեր ճեմարանաւարս նոր քանանան, որ շատ է զգացնել ապիս հնի, աէր-Թագէտու Ատոմանի տե-

ղը, զրաջաւ հողահանգիս կատարել հանգուցեալ Գրիգոր Զանչեանի յիշատակին և բացարկ ժողովրդին նրա ով լինելը, նրա գործունէութիւնը և թէ հայերն ինչ ունէին և ինչ կորցրին»:

ԻԳԳԻՐԻՑ մեղ գրում են. «Ձը նայած այս տարվայ հաղապիս կարիւտին, չը նայած տեղի ունեցած մի շարք պատահարներին, էլի թէ իզգիւրում և թէ Սուրբաւուր գաւառի բոլոր կողմերում ցորենի բերքը շատ աղոյ է: Իզգիւրի շուկայում այլուր գինը վերջին օրերս յանկարծ 50—52 բուլբուլ իջաւ մինչև 25 բուլբուլ: Յայս կայ, որ այս տարի մեղնում ցորենի խաղարը (80 պուլ) ծախվի 15 բուլբուլ»:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ մեղ գրում են. «Օգոստոսի 13-ին այստեղ հողահանգիս կատարելց հանգուցեալ Գրիգոր Զանչեանի յիշատակին Բացի այդ՝ փող հաւաքվեց նրա բացած օրբանոցների օգտին»:

ՂԱՍՐԻՑ մեղ գրում են. «Յուլիսի 17-ին տեղացի հինգ պատանիներ, որոնցից՝ չորսը — Թ. Մէլքեան, Գ. Ալեքսանեան, Գ. Սողոմոնեան և Ս. Կարապետեան, որոնք սովորում են Նոր-Նախիջևանի թեմական դպրոցում, և մէկը՝ Ս. Մխիթարեան՝ Գէորգեան ճեմարանում, աշակցութեամբ Ղազարի համալսարանում, ստանալով Լուսաւորութեան մի ընտանիկան ներկայացում: Ներկայացրին «Սուսա ճըզուաւոր», վողբվել երկու գործողութեամբ: Ընդհանուր գերը երկու գործողութիւնների մէջն էլ շատ գեղեցիկ կատարեց Գ. Ալեքսանեանը: Գեղեցիկ էր նոյնպէս Սողոմոնեանը Մայլիքեանը: Լեզուները տպաւորութիւնը լաւ էր և ժողովուրդը շատ բաւական մնաց նրանց խաղից: Ներկայացուեւ ունէր և համարալին մասը: Ռոմանոս Մէլքեանի փոքրիկ, բայց գեղեցիկ կերպով պատրաստված քառաձայն խումբը երգեց «Ապրէ Ձէլթուն» մարչը, «Որդիք քաջ Հայկազ», «Մարիս տալի մանուշակ», «Աթօթարանը բայկեցաւ», «Մեղի բոռայա հայոց ազգը» և երկու ուսերէն երգեր, որոնցից մէկը «Засвистали казакем» և էլի մի լատիներէն երգ «Gaudemus» (Ուրախացուք ուրեմն): Մեծ բաւականութիւն պատճառեցին ժողովրդին այս երգերը, մի քանի երգեր կրկնակցին, իսկ վերջին լատիներէն երգը երգելի չորս անգամ: Բացի այդ խմբական երգեցողութիւնից, երգեցին և «Արաքսի արտաւոր» և «Ձայն տուր, ով ծովակ» սօթ ներդաշնակութեամբ Գ. Սողոմոնեանի, և «Թէ իմ հայրենեայ քնար ազաւոր» կուարտետ—մի քանի օրբորդներ և տղաներ: Մէլքեանը երգեց «Жизнь за Царя» օպերայից մի կտոր, ներդաշնակութեամբ տիկին Ղարիբեանի: Սողոմոնեանը շատ գեղեցիկ կերպով նուագեց ջութակի վրա զանազան կտորներ: Կարգապիտեյն և ուսանաւորներ հայերէն և ուսերէն լեզուներով, իսկ յետոյ տեղի ունեցաւ պար, որ տեւեց մինչև առաւօտեան չորս ժամը: Հասարակութիւնը գոհ սրտով հեռացաւ երեկոյթից: Շնորհակալ ենք երիտասարդներին, որոնք աշողեցրին այդ օգտուէւս զուարճութիւնը»:

ՇԻՆԱԿԻՑ մեղ գրում են. «Յուլիսի 28-ին կրկնվաւ ուսուցիչ պատմուցի, ցերեկվայ ժամը 3-ին, հրդէս յայտնուեց և վաւկեցին 4 թալախտ, մի ամբար և 2 սալ չը կալած գարի ու նոյնպէս շատ երկրագործական գործիքներ: Վնասը հաւուած են մօտաւորապէս 1200 բուլբուլ: Շնորհիւ Շիրակի գաւառապետ պ. Բաչկովսկու ձեռք առած եռանդուն միջոցների, հրդեհը չուտ հանգրդին»:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՔԻԱՅԻՆ
ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՔԻԱՅԻՆ

Վան, օգոստոսի 1-ին
Վերջապէս ներսէս կայսերական Ապանեան յուլիսի 24-ին մեկնեցաւ ասիէ՝ Պոլիս երթալու համար, ուր իր եղբայրը մտել է վերջերս: Արդէն ինք անձնական տկարութիւնը պատուակ բոնուց շատուց պատրաստուած էր երթալու, եղբորը մահուան մասին հասած հետազերն ալ պատճառ մը եղաւ օր առաջ իր մեկնելուն: Բարձր ճանապարհ—եթէ սակայն վարագայ օղէն, սեր ու կարագէն աւելի աւողջարար տեղ մը գտնէ Վօսիօրի մագնիսացնող ափերուն վրա, որ տանաչորս ամենայ պաշտօնավարութեան առթիւ առիթ ունեցած ենք խօսելու իր գործերուն վրա, քննադատել ինքը կամ գովել, ըստ որում վերջուցում մը աւելորդ և ճանաչացուցիչ պիտի ըլլար ընթերցողներուն:

Վան, օգոստոսի 1-ին
Վերջապէս ներսէս կայսերական Ապանեան յուլիսի 24-ին մեկնեցաւ ասիէ՝ Պոլիս երթալու համար, ուր իր եղբայրը մտել է վերջերս: Արդէն ինք անձնական տկարութիւնը պատուակ բոնուց շատուց պատրաստուած էր երթալու, եղբորը մահուան մասին հասած հետազերն ալ պատճառ մը եղաւ օր առաջ իր մեկնելուն: Բարձր ճանապարհ—եթէ սակայն վարագայ օղէն, սեր ու կարագէն աւելի աւողջարար տեղ մը գտնէ Վօսիօրի մագնիսացնող ափերուն վրա, որ տանաչորս ամենայ պաշտօնավարութեան առթիւ առիթ ունեցած ենք խօսելու իր գործերուն վրա, քննադատել ինքը կամ գովել, ըստ որում վերջուցում մը աւելորդ և ճանաչացուցիչ պիտի ըլլար ընթերցողներուն:

Միայն զիտեւում է, որ եղած չափազանց ստիպումներուն անօթին զինանկող, «այցելու հովիւ» կամայական տնտեսուն տակ հաջիւ բարեհաճեցաւ Վան դայ, որ աւելի «խօսքի» մարդ եղաւ քան «գործի»: Կը յիշուի, որ հակառակ Իզմիթէն տեղացող գանդառներուն, ս. Հայրապետը զայն առանց թեմի կտրուկուս անհարգելի մը նման իր վրա ինկած պարտաւորութիւնները սիրով պիտի կատարէ: Չեմ զիտեւ Վեհափառ կաթողիկոսի այս յօշոբ որքան արգարացաւ, կամ ասել վերջ պիտի արդարանայ...

Ներքեւ կախկոպտին կը յաջորդէ մեր նախածանօթ Սահակ Ժ. վ. Բագրեւանդեանը:

Յուլիսի 30-ին տեղի ունեցաւ հայկական որբանոցի վարժարանի քսաներեքերորդ չրջանի բացման եւ քսաներկուերորդ չրջանի վեց ընթացաւարտներու վկայականաց բաշխման հանդէսը նախագահութեամբ Սահակ Ժ. վարդապետին: Երգերու ընթացումով կարգացուցեցան ընթացաւարտները թէ զերեւ, կրթական, գիտական, դրօնական եւ ազգային եկեղեցւոյ վերաբերեալ բաւական կոնկրետ սիրուն ոճով գրուած, որոնք պատիւ կը բերէին զպրոցիւնը Հայերէն, թիւրքերէն ու ֆրանսերէն մասնաւոր ճանրէն վերջ, ուսուցիչ պ. Մարտիրոսը կարգաք քսաներկուերորդ չրջանի ներկայացուցան եւ բարոյական մասնակարարութեան հաշուելիքը, որմէ տեսնուեցաւ 250 աշակերտ ունեցող այս դպրոցը կրնար գոցուիլ եթէ նպատակներ չի հասնէին: Ապա տնօրէն պ. Համբարձում բաւական յուզիչ եւ ազդու շնորհակալ յայտանք, որ պիտի ստիպվի իր դպրոցը գոցել եթէ օգնութիւններ չի հասնին իրեն... Պարագայ մը, որուն հետեւութիւնները խիստ ցաւալի կրնան ըլլալ վանեցիներուն համար...

Երկու շաբաթ առաջ հասան տեղւոյն նորընտիր ուսակական եւ պարսկական հիւպատոսները:

Տեղի անդիական հիւպատոսը, որ պտոյտի ելած էր, քանի մը օր առաջ Շատախի մէջ քերթ աւազակախմբէրէ մը յարձակում կրկնով կողոպտուեցաւ: Սակայն հիւպատոսը երեք քերթեր սպանած եւ շատեր ալ վիրաւորած է իր թարթման պ. Իսպիտօնի հետ: Այս վերջին թեւ ալ թեթեւապէս վիրաւորուեց է: Խորէն—Ա.

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՄԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թարեւ, յուլիսի 20-ին Երկու քերթ աշխրթները—Մամաշ եւ Զարգիւս—մէջ տեսող անընդհատ ընդհարումներին եւ կոնքերին հաջիւ թէ վերջ սրվեց կառավարութեան միջամտութեամբ:

Մօտ երկու ամիս է, որ այդ պարսկահպատակ հրոսակներն, առաջինը Սօլուչուղիի եւ երկրորդն Ուրմիի կողմից չը գրեւեմ ինչ մի պատճառի համար շարունակում են յարձակվել միմեանց վրա, սպանուած, կողոպտուած, քարուքանդ են անուծ միմեանց ստացուածքները եւ մեծ թշուառութիւն առաջ բերում իրանց պատերազմի դաշտում եւ չրջակայքում ընկած ազգաբնակիչներն համար. իսկ կառավարութիւնն ոչ մի լուրջ ուղարկութիւն չէր դարձնում իր քթի տակ կատարվածի վրա եւ այդ ի հարկէ մի հիմնաւոր պատճառով կարծում են, որ կառավարութիւնը պակաս ներքին բաւականութիւն չէր զգում նրանց միմեանց թուլացնելովը: Ամուսայտի ճշմարտութիւն է, որ պարսիկ մեծած զինուորը չէ կարող կանգնել քաջ քրդի առաջ: Ճիշդ է, ստուծ են պարսկահպատակ քրդեր, բայց նրանք մեծ մասամբ անկասկեմ, շատ անգամ հարկ չեն վճարում եւ արհամարհում են եւ դէմ կենում պարսիկ պաշտօնեաներին, որոնք գնում են նրանց կառավարելու: Ուրեմն քրդական ցեղերի միմեանց զէմ մղած կոնքերը մեծ չափով օգնում են պարսիկ կառավարութեան միջամտել նրանց դործերին եւ իր կողքում իրաւունքները կրկին հաստատել այդ կուրի արդէն բաւական թուլացած ցեղերի վրա: Այդպէս էր եւ ներկայ զէպտում կառավարութիւնը լուս հանդիսատես էր նրանց կոնքերին եւ իր կողմից ոչ մի միջամտութիւն չէր անում (թէ եւ եթէ անէր էլ ոչ մի օգուտ չէր ստանայ) մինչեւ տեսնելով որ այդ կուրե սուր կերպարանք ստանալով կարող է վնասել թէ իրան եւ թէ իրանց ազգաբնակչութեան աւելի մեծ չարիք հասցնել, մի եւ նոյն ժամանակ նկատելով նրանց արդէն թուլացած լինելը, երկու տեսից յետոյ միայն, այժմ միջամտեց եւ «մասնուորներ» ուղարկեց նրանց հասցնելու փոխադարձ զինումով եւ միմեանցից խլած ապրանքների եւ ստացուածքների փոխանակութեամբ:

Ուրմիի կողմ—Զարգիւս ցեղի կենտրոնատեղիս Ուշին յայտնի է իր լաւագոյն կրկնայով եւ բուսականութեամբ ամբողջ գաւառում: Սարմատից եւս անհանգստութեան լուրեր են հասնում: Զարգո

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Daily Chronicle» լրագիրը արդարապէս է համարում Գերմանիայի մի քանի շրջաններում պտտող այն կարծիքը, թէ պետութիւնների համար այժմ է միայն սկսվում դժուար գործը Չինաստանում: Ո՞վ կարող է գիտնալ—ստուծ է լրագիրը—թէ ինչ է տեղի ունեցել Պէկինի պատերի մէջ: Գլխաւոր դժուարութիւնը այժմ է հաստատ կառավարութիւն. հաստատուն է եւ այդ զէպտում չէ կարելի անտես անել այնպիսի մարդկանց խորհուրդները, որոնք ինքիքս ըստ Գարսոն, որը շատ լաւ ծանօթ է Չինաստանի գործերի հետ: Վիէնայի զիլլամտարական շրջաններում այն միտքն են յայտնում, թէ չինական կառավարութիւնը չէ կարող ընդունել պետութիւնների առաջարկած խիստ պայմանները եւ այդ պատճառով պատերազմի շարունակութիւնը անխուսափելի կը դառնայ:

«Рус. Вѣд.» լրագրի Բերլինի թղթակիցը հետազոտում է. «Վերջին տեղեկութիւնները համաձայն, Պէկինի բոլոր մասերը գտնվում են դաշնակից զօրքերի իշխանութեան տակ: Ամենահաւանական է համարվում սկզբնական այն տեղեկութիւնը, թէ կայսրը հեռացել է Սինանֆու: Դաշնակից զօրքերը առ այժմ բաժանեցին քաղաքը զինուորական մասերի ըստ ազգութիւնների, մինչեւ ընդհանուր վարչութեան կազմակերպուելը:

«Պետերբուրգի չինական դեսպանութեան մէջ ստացված է հետազոտի Լի-Պուեդ-Չանգից, Շանցիցից, որը հաղորդում է, թէ օգոստոսի 2-ին եւրօպական զօրքերը մասն Պէկին եւ թէ կայսրը ու կայսրուհին հեռացան զէպի արեւմուտք: Քաղաքը, որ նրանք փոխադրվել են, հեռադրի մէջ չէ անտնայած, սակայն դեսպանատան մէջ կարծում են, որ կայսրը եւ կայսրուհին այժմ գտնվում են Շանսիի նահանգի Սինանֆու գլխաւոր քաղաքում:

«Պետերբուրգի օտարազգի զիլլամտարական միտարները մէկը հետազոտի ստացաւ Պէկինից, որի մէջ հաղորդում է, թէ պետութիւնների բոլոր ներկայացուցիչներ Պէկինում անվերս են եւ ազատված են, բայց քաղաքից կը հեռանան այն ժամանակ, երբ Չինաստանը բաւարարութիւն կը տայ զայնպիսի պետութիւններին: Կոնք Պէկինի փողոցներում դադարեց, բայց հրդեհը վերջականապէս հանգցնել չարդրվեց աների միմեանց մօտ կուտակված լինելու պատճառով: Դաշնակիցները իրանց նպատակ են դրել գտնել ապտտաբուրեան զլխաւոր պարագլուխներին, որոնք քաղաքում են թաղանթած, այն է պրինց Տուանֆու, Շուտունզին եւ Տիտա-Չիւ-Չայֆու: Կայսրուհին գտնվում է ոչ հեռու Պէկինից, բայց թէ որտեղ է թաղանթել կայսրը—այտնի չէ:

Միացեալ-Նահանգներում նախագահական ընտրութիւնների պայքարը սկսված է արդէն: Այդուրեւնայց այդ պայքարի մէջ երբեմն ինքում է հանրապետականների կողմը եւ երբեմն անցնում է դէմօկրատներին, նախկին թէ ինչ հարց է ամենից աւելի զբաղեցնում հասարակութեան միտքը որոշ բովելին: Մի քանի շաբաթ առաջ այդուրեւնայց Մակ-Կլինկէի կողմէ էր, որովհետեւ պայքարը կենտրոնացած էր արծաթի հարցի շուրջը. սակայն ներկայ բովելին հերթական հարցը ինքիքիս ինքիքի հարցն է եւ այդուրեւնայց անցել է Բրայկանի կողմը, որ դեմօկրատների թեկնածուն է: Բայց հասել է այն տեղը, որ, ինչպէս հաղորդում է «New York Herald» լրագիրը, Մասաչուզէտի նախկին նահանգապետ Բուտվելը, հանրապետական կուսակցութեան կազմակերպիչներից մէկը, որ պետական գանձարանի նախկին յարտադրող է հանրապետականների ղեկավարներից է սենատում, Ինքիսուպոյի հակա-իմպերիալիստական ժողովում յայտնեց, թէ հրաժարվում է հանրապետականներից եւ ընտրութիւնների ժամանակ կայնատի ինպատո Բրայկանի: Ինքը ժողովը կազմեց մի յայտարարագիր՝ ուղղված ամերիկական ժողովրդին, որով հրաւիրում է ամենքին օգնել Բրայկանի ընտրութեանը, որպէս ամենաարժանատի միջոցի կուրե իմպերիալիզմի դէմ: «Nene Freie Presse» լրագրի նիւ-Եօրիկ թղթակիցը առաջ է բերում թւանշաններ Միացեալ-Նահանգների զինուորական բիւզէթից, որոնք ապացուցանում են մի կողմից, թէ ինչպիսի ապագայ զոհեր է բերում Ամերիկան իմպերիալիզմի զարգացումը եւ միւս կողմից, թէ ինչպէս մինչեւ հիմա պետական ֆինանսները, առաջվայ նման, ի հարն են գործ զղում:

«Christische Welt» բողոքել էր Յօն Բրանդտի Պէկինի գերմանական նախկին դեսպանի այն կարծիքի դէմ, թէ այժմեան չինական խոնավութիւնների գլխաւոր պատճառը քարոզիչներն են: Նախկին դեսպանը այժմ պատասխանում է բողոքող անասորին եւ իր պատասխանի մէջ իրերը պնդում է իր սասմի վրա՝ աւելացնելով, որ դեսպանատներում եւ հիւպատոսարաններում գործերը երկու կողմերը վերաբերում է քարոզիչների պահանջներին, զանգատներին եւ տրուածքներին: Ուս յայտնի են տայլիւնները ապտտաբուրեան հանգամանքները—չարունակում է Բրանդտը եւ կան-Իւ-Վէյի

վերանորոգչական փորձերի պտտութիւնը, ով ծանօթ է քարոզիչների հրապարակախօսական գրուածքների հետ, նա ամենեւին չի կախվածի, որ քարոզիչները մեծ մեղքեր են գործել Չինաստանում եւ գրգռել ժողովրդի զայրոյթն ու ատելութիւնը օտարերկրացիների դէմ:

—Եզրպտոսի թիւրքական արտակարգ կօմսար եւ Ալալայի յայտնի հերոս Լազի Մուխտար փաշայի փախուստը զէպի Եւրօպա մտահոգութիւն է պատճառում սուլթանին ոչ պակաս, քան Մահմուդ Դ-իմա փաշայի, սուլթանի փեսայի, փախուստը: Ժողովրդի սէրն ու համակրութիւնը վայելող այդ բարձրաստիճան պաշտօնեաների անուշները, որոնք ինքնակամ խտապարտել են իրանց աքսորանքի, աւելի խոր ապաւորութիւն են գործում թիւրք ամբողջ կուսակցութեան հակապաշտօնական կրօնքերը: Այս պատճառով սուլթանն ամեն կերպ աշխատում է հաշտութիւն կայացնել այդ երկու աքսորականների հետ եւ վերադարձնել նրանց թիւրքիս Բայց աքսորականները, քաջ ծանակելով սուլթանի կեղծ քաղաքականութիւնը՝ ամենեւին տրամադրութիւն չեն ցոյց տալիս վերադառնալու հայրենիք: Այսպէս անսպող անցաւ նաեւ Մուխտար-փաշայի որդու պատուիրակութիւնը, որ յանձնարարութիւն ունէր սուլթանից համոզելու հօրը եւ բերելու Գոլիս: Սուլթանը, ինչպէս հաղորդում են Եւրօպական լրագիրները, առաջարկում էր Մուխտար-փաշային զինուորական մինիստրի պաշտօն:

—Վանից մեզ գրում են. «Հունք մեր կողմերը շատ լաւ է եւ հաջին օխան 40 փաշայի կը ծախվի»:

ՄՇԱԿԻ ՀՆՈՒԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՅ ԳՈՐԾԱՍԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

11 օգոստոսի ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Ռուս-չինական բանկի կառավարի Պօլատիով գրում է Պէկինից օգոստոսի 1-ից. «Երկու ամսվայ պաշարում ինչ յետոյ մենք այսօր ազատված ենք Ընդամենը սպանված են 75 մարդ եւ վիրաւորված—120: Ռուսներից սպանված են 7 հոգի, որոնց մէջ է եւ Նիւրօլօ ուսանողը եւ վիրաւորված են 15 հոգի, որոնց մէջ է եւ ուսանող Բրանսը, որ այժմ բոլորովին ստողացել է: Յունիսի 10-ին բռնուցեցմարտները աւերելին Ռուս-չինական բանկը, բայց զրքերը, զօկուսներն եւ գործերը անվնաս են»:

ՊԱՐԻՉ: Ծանոցայի ֆրանսիական հիւպատոսը հեռագրում է օգոստոսի 7-ից, թէ քաղաքը հանգիստ է եւ ֆրանսիական զօրքերի ախ իշխելը կատարվել է առանց արկղի: Խանուհի ֆրանսիական հիւպատոսը հեռագրում է օգոստոսի 9-ից, թէ օգոստոսի 7-ին ապտտաբուրեան փորձ եղաւ, ապտտաբուրեան կամենում էին այրել բանկերն եւ մաքսատունը: Փոխարքան համապատասխան միջոցներ ձեռք առաւ. գլխաւոր զեկավարները ձերբակալվեցին, իսկ նրանից երկուսը գլխաւորվեցին Բուտված թղթի մէջ ցուցումներ կան, որ դաւադրութիւն էր կազմված:

ԲԵՐԼԻՆ: Ստացված է մի հետազոտի Պէկինի գերմանական դեսպանատան լրագրից, օգոստոսի 1-ից, որի մէջ ասված է, թէ նոյն օրը քաղաքը գրաւված է ռուս, կապտանական, անգլիական եւ ամերիկական զօրքերով: Քաղաքի սահմանից առաջ, յուլիսի 31-ի գիշերը, չինական զօրքերը կատարել յարձակում գործեցին դեսպանատների վրա: Ամենից աւելի զօրեղ զիլլամտարութեան հանգիպցին ռուսները եւ կապտանական իւրախային ղեկները մօտ: Նոյն ժամանակ անգլիացիները եւ ամերիկացիները արագութեամբ գրաւեցին չինական քաղաքամասը. ցերեկվայ ժամի 1-ին նրանք կրեւային դեսպանատների թաղում: Չինական զօրքերը նահանջեցին զէպի կայսերական քաղաքամասը: Ինչպիսիքները կան խառնվում կուի մէջ:

ՍՕՅԻՒ: Չը նախկին բուսիական եւ բողաբական մամուլի խիստ լեզուին, այստեղ ոչ ոք չէ հաւատում պատերազմական լուրջ ընդհարման հարաւորութեանը: Տեղեկութիւնները կար թագաւորի ուղեւորութեան մասին զէպի իշխ եւ Յերզիմիտի իշխանը ընդունութեան մասին Վիէնայից: Բողոքները վարաւորվելով պատերազմի վերաբերմամբ եղած կախումները, Չինուորական մինիստրը վճռականապէս յայտնեց, թէ Բողաբիան մտադր է խաղաղութիւն պահպանել:

ՀԱՊԱ: Տիւնիսի հօլանդական հիւպատոսի հեռագրերը հաղորդում է, թէ Պէկինի հօլանդական դեսպան Կիօթլի թեթեւ կերպով վերաբերվում է յուլիսի 31-ին:

ՎՍՇԻՆՔՏՕՆ: Չինուորական մինիստրը հրատարակեց 4,000 զինուոր ուղարկելու զէպի Մանիլա. այդ զինուորները գտնվում էին Տակուի ծանապարհին: Կառավարութիւնը մը-

տաղութիւն չունի նշանակութիւն տալու Շանցայի անկարգութիւնների մասին ստացվող տեղեկութիւններին, որովհետեւ նրանք չեն հաստատում: Մի բարձրաստիճան պաշտօնեայ քաղաքակապէս հերքում է, թէ Ամերիկան միայն նրա համար զօրքեր ախ կիչեցնէ Շանցայում, որ նոյնը արել են միւս պետութիւնները:

ԲԵՐԼԻՆ Տօկիօյից, կապտանական աղբիւրից, հաղորդում են, թէ Պէկինից ստացված տեղեկութիւններին նայելով՝ օգոստոսի 2-ին, կայսերական պալատը գրաւելուց առաջ կիւր երկար տեւեց նրա համար, որ զօրքերը չէին կամենում ուղղել թիւրքները պալատի վրա: Օգոստոսի 3-ին անսպող գլխաւոր զուտը եւ այժմ քաղաքը համարեա մաքրված է թիւմալներէ: Եւ այդպիսի դորաբանից, որ պահպանում էր դեսպանատները, սպանվեցին 5 եւ վիրաւորվեցին 8 հոգի:

10ԵՊՕՆ: Գեղիկի հեռագրը Պէկինից, օգոստոսի 2-ից, որ հասել է Չիֆու օգոստոսի 8-ին, ասում է, թէ յուլիսի 30-ին տեղի ունեցած զինուորական խորհրդում դաշնակից զօրքերի գլխաւորները որոշեցին, որ նրանց զօրքերը միմեան միմեանց հետ օգոստոսի 1-ին 5 վերստ Պէկինից հեռու եւ 2-ին յարձակում գործեն Պէկինի վրա: Բայց եւ այնպէս յարձակուածք սկսվեց օգոստոսի 1-ի առաւօտեան Բրիտանական զօրքերը հարկադրված էին շատազ քայլերով անցնել 15 մղոն Տունչուից սաստիկ չոքի ժամանակ. նրանք յարձակում գործեցին չինական քաղաքամասի հարաւ-արեւելեան դռան վրա, որով զինագրութեան չը հանգիպեցին. հեղական զօրքերը խուժեցին զանից ներս, միւս զօրքերը գնացին նրանց կուրից հեծեալների եւ թիւմալների հետ միմայն, իսկ զըլխաւոր ոյծերը գիւմեյին զէպի դեսպանատները, որ եւ հասան ժամի 3-ին կէսօրից յետոյ: Նոյն ժամանակ բերվին գաշտային թիւրքները թաթարական քաղաքի միջին դուռը սերակուծելու համար, բայց ամերիկական եւ ռուս զօրքերը գրաւեցին դուռը սերակուծուից առաջ: Մինչեւ զիչեւից վրա հասնելը բրիտանական դեսպանատան մէջ կային արդէն 400 զինուոր եւ 2 թիւմալ, միւս թիւմալները ուղարկվեցին զէպի շրջիկի տասնոր: Երեկոյեան «երկիցի ստաբուս» տեղի ունէր կուր եւ դաշնակից զօրքերը, մեծ կորուստ պատճառով չինացիներին, առան չինական քաղաքամասի հարաւային դուռը:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Փորձուպակտ Ալեքսեւիկի հեռագրից Չիֆուից, օգոստոսի 9-ից. «Մեր դեսպանատան մէջ այժմ ամեն ինչ բարեկամող գրութեան մէջ է: Ախ հանած զօրքերից սպանված են 5 եւ վիրաւորված են 20 նաւատիր, օփիցեղները առողջ են: Դեսպանատունը գտնվում է աւերված դրութեան մէջ, որովհետեւ չինացիները անհասցին օր հրակոծելին եւ կել նրան: Առանձնապէս ուժեղ էին այդ հրակոծումները վերջին երկու օրվայ ընթացքում:

ՇԱՆՔՉՍՑ: Օգոստոսի 10-ին Վուչանի փոխարքայ Չամաչիգուս հրամայեց ձերբակալել 30 չինացիներին եւ նրանցից երկուսին, որոնց մասին յայտնի էր, որ նրանք հեռու էին պատմական իրանց գաղտնի ընկերութիւններից եւ չէին մասնակցել Ռուսչիկի հովտում օտարերկրացիների վրա գործած յարձակումը, հրամայեց գլխատել:

ՏԱՆՔՉՍՑ: Օգոստոսի 10-ին Վուչանի փոխարքայ Չամաչիգուս հրամայեց ձերբակալել 30 չինացիներին եւ նրանցից երկուսին, որոնց մասին յայտնի էր, որ նրանք հեռու էին պատմական իրանց գաղտնի ընկերութիւններից եւ չէին մասնակցել Ռուսչիկի հովտում օտարերկրացիների վրա գործած յարձակումը, հրամայեց գլխատել:

ՏԱՆՔՉՍՑ: Օգոստոսի 9-ին: Նայ քան Պէկինից հեռուալը, կայսրուհին Չիֆուի փոխարքայ է նշանակել Չիաօչիտաօյին, որ յայտնի է իր հակակրութեամբ զէպի օտարազգիները:

Իւսնիկայ հեռագրի է Լի-խուեդ-Չանգին, թէ նա չէ կամենում, որ կայսրը հեռանայ Պէկինից, որովհետեւ Պէկինի շրջակայքը ապա հով չեն այնտեղ վտաւայոջ չինական դժգոյ գլխուորների պատճառով:

Ասում են, թէ կապտանական կառավարութիւնը առաջարկել է զնել Չինաստանի տրամադրութեան սակ երկու ախնաւոր իրաւագէտներին, որոնք կօչեցին նրան ներկայ միջազգային հարցերը քննարկելու ժամանակ: Պէկին: Օգոստոսի 3-ին: Երէկ ամերիկացիները յարձակում գործեցին քաղաքի կայսերական մասի վրա եւ վերջին հինգ զուտ Դրանից յետոյ գնեւալները հաւաքվեցին խորհրդի. զօրքերը նահանջեցին, 1 օփիցիլը եւ 5 մարդ սպանված են, իսկ 18 մարդ վիրաւորված: Այ-

սօր առաւօտեան եւազօնացիները, անգլիացիները եւ ֆրանսիացիները ազատեցին Պէյրութի մայր-եկեղեցին, ուր 30 ֆրանսիացիներ եւ 10 իտալացիներ պաշարման սկզբի օրերից փակված էին առանց հարողակցութիւն ունենալու մնացած օտարազգիների հետ: Մայր-եկեղեցու պաշտպանութիւնը վերին աստիճանի հերոսական էր: Կայսերական քաղաքը նմարկիւց միացեալ զօրքերի յարձակմանը, որոնք այժմ մաքրում են քաղաքը թշնամոց եւ տեղաւորում են պալատական շինութիւնների մէջ միջազգային պահպանության հետ, որպէս զի արգելք լինէր յալիպատութեան:

ՏԵՆԻՍԻՆ, Եւազօնական աղբիւրից հաղորդում են, թէ Պեկինում հիմնված է զինուորական վարչութիւն, որի մէջ մտնում են մի-մի հօգի բոլոր դաշակից պետութիւններից:

12 օգոստոսի

ՎԻԵՆԱ, Օգոստոսի 6-ին, Տեանձինի մօտ տեղի ունեցաւ կռիւ, որի ժամանակ չինացիները մի քանի անգամ յետ մղվեցին եւազօնացիներից եւ ամերիկացիներից:

ԱՄՕՑ, Ամօյի շուրջը, մեծ տարածութեան վրա, մօտ օրերու մասին կողորովելու եւ այրել է ամերիկական եւ անգլիական միասնական բազմաթիւ կայարաններ, իսկ այս գիշեր քաղաքում այրված է եւազօնական փոքրիկ տաճարը: Եւազօնական հիւպատոսի պահանջմամբ՝ նրա հարկահաւաններին պաշտպանելու համար ափ են հանված ծովային զինուորներ կիկլոսնա կղզու վրա:

ՎԱՇԻՆԳՏՈՆ, Չափֆի հեռագրում է Պեկինից, օգոստոսի 5-ին, թէ միւս հրամանատարների հետ միասին հոգ կը քաշէ Տակու-Պեկինի երկաթուղու վերականգնման մասին, որպէս զի դաշակիցները կարողանան օգտվել նրանից:

ԼՕՆԴՈՆ, Գեղբի հեռագիրը, որ ուղարկված է Քիֆուից օգոստոսի 10-ին, հաղորդում է, թէ շատ քիչ պաշարեղէն է մնում պարտաստի, բայց միջոցներ են ձեռք առնված նորերը ստանալու համար:

ՏԵՆԻՍԻՆ, Եւազօնացիների, անգլիացիների, ամերիկացիների եւ հնդկացիների միացեալ ուժերը—ընդամենը 1075 մարդ—չարդեցին բըռուցեցամարտներին Տեանձինից 6 մղոն դէպի հարաւ-արեւմուտք: Կռիւ ժամանակ բռուցեցամարտներից սպանվեցին 300 հոգի, զերի ընկան 64 հոգի: Շատ վիրաւորվածներ տարված են դաշակիցների հիւանդանոցները: Դաշակիցներից վիրաւորված են 11 մարդ: Իրեն աւար անվաճ են հարկուրաւոր դրօշակներ, տէգեր եւ սրեր:

ԲԻՐԻՍՍՏԷՆ, Բէլգիական այն զօրաբաժնի կազմակերպութիւնը, որ պիտի ուղարկվէր Չինաստան, զադարեցրած է, ի նկատ առնելով ներկայ քաղաքական անցքերը:

ՊԵՏԵՐՍԲԵՐԳ, Պորուչիկ Կորուսային երէկ զընդակահար արին:

Անգլիացիները մտան Գելուկ, որ 17 մղոն հեռու է Մակաու զօրավայրից:

ՎԵՅՄԱՐ, Ֆրիդրիխ Նիցշէ մեռաւ կաթնուածից:

ԲԵՐԼԻՆ, Գերմանական ծովապետը հաղորդում է Տակուից, թէ պաշարեղէնի մատակարարումը Պէյլու գետով կանօնաւորված է:

ՇԱՆԻՔՆԱՅ, Օգոստոսի 9-ին այստեղ հասաւ ռուսաց բաւականաչափ մեծ զօրաբաժին հինգ թնդանօթով: Օգոստոսի 10-ին եկան 500 ֆրանսիացիներ:

ԼՕՆԴՈՆ, «Times»-ին հեռագրում են Պեկինից, «Այստեղ կողորովում են: Ֆրանսիական եւ ռուսական զօրախումբը ծածանվում են կայսերական քաղաքի յաւազոյն մասում, որտեղ, ինչպէս կարծում են, թաղված են կայսերական դանձերը: Քաղաքի արգելված մասը, պետութիւնների ընդհանուր համաձայնութեամբ, կնայված է, բայց եթէ այդ մասը չը գրաւվի, չէ կարելի ասել, թէ չինացիները իսկապէս պատմվեցին Եւազօնացիները, ինչպէս ասում են, տրիւն են գանձերի, որոնք 1/2 միլիոն արծաթ տալէ արժեն:

ՊԵՏԵՐՍԲԵՐԳ, Ի նկատ առնելով հեռաւոր Արեւելքում տեղի ունեցող անցքերը եւ նրանցից առաջացած արտակարգ ծախսերը՝ Բարձրագոյն հրամայված է աւելացնել զինու, սպիրտի եւ ծխախոտի բաժը: Այս կարգադրութիւնը

գործադրվելու է 1900 թուի օգոստոսի 16-ին:

13 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐՍԲԵՐԳ, Նովոբոլոյի արքեպիսկոպոս թէօֆոստին հրամայված է լինել Կիեւի միտրօպոլիտ:

Հրատարակված է Բարձրագոյն հրաման մաքրապալին տուրք վերցնելու այն օտարերկրացի ապրանքներից, որոնք բերվում են Պրիամուրեան երկիրը:

ՊԵԿԻՆ, Եւազօնական զօրքերը գտնվում են քաղաքի արգելված մասի դռների մօտ: Զօրքերը սպասում են իրանց կառավարութիւնների կարգադրութեանը գրաւելու կամ աւերելու այդ մասը: Ասում են, թէ Տուանին տեսել են Պեկինում. մանրակրկիտ հետախուզութիւն է կատարվում:

Տուանփոսի մօտ յանկարծ չինական հեծեալներ երեւացին. ամերիկական եւ անգլիական հեծեալներից մի էսկադրոն է ուղարկված կայսրուհուն բռնելու, որը, ինչպէս կարծում են, գնացել է Չինաստանի նախկին մայրաքաղաք Սինանփոս:

«Րէյտէրի գործակալութեան» թղթակիցը հեռագրում է Պեկինից, թէ ազատարար զօրաբաժինը հասաւ ժամանակին, որովհետեւ Պեկինում պաշարված օտարերկրացիները ուժասպառ էին եղել արգէն՝ յուլիսի 31-ի գիշերը գիծադրած լինելով մի յարձակման, որ ամենախիստն էր պաշարման ամբողջ տեսողութեան ժամանակ: Ծուռ-լի-հաւէնը կրկնեց իր նենգաւոր փորձը միաժամանակ օտարազգիներին եւ քննեցնելու նրանց զրատութիւնը՝ հաղորդելով, թէ չինական զօրքերին հրամայված է զադարեցնել կրակը: Բայց եւ այնպէս չինացիները խաբէութեամբ յարձակումն գործեցին բրիտանական, ֆրանսիական եւ ռուսական զեւազանատների վրա, որի ժամանակ ախանջ խլայնող աղմուկ էր տիրում եւ այդ աղմուկը տեսեց ամբողջ գիշերը: Առաւօտեան դէմ հեռուից լսվեց թնդանօթապետութեան ձայն եւ սիրտ տուեց պաշարվածներին շարունակելու գիծադրութիւնը: Դեռ պահանջների հրակոծումը շարունակվեց մինչ ազատարար զօրաբաժնի քաղաք մտնելու րօպէս: Չինացիները խոտովանում են, որ պաշարման ժամանակ կորցրել են 3,000 մարդ: Երկու ամսվայ ընթացքում զեւազանատները նմարկված էին անընդհատ կրակի, պաշարվածները ուտում էին միայն բրինձ եւ օրական մի ֆունտ ձիւղ միս: Երբ դաշակիցները մօտեցան, ամերիկացիները յարձակվեցին քաղաքային դռներից մէկի վրա, դէպք եւս եւ գրաւեցին բոլոր չինական զօրքերին, ուստի Շէլոս զուրը մնաց անպաշտպան եւ անգլիացիները առանց կորուստի մասն քաղաքը:

14 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐՍԲԵՐԳ, Դեսպան Գիրսի հեռագիրը, ստացված Չիֆուի վրայով, օգոստոսի 8-ին, «Պեկին, օգոստոսի 3-ին Դաշակից զօրքերը երէկ գրաւեցին Պեկինը, կուրց յետոյ: Մինչև նրանց զալը՝ զեւազանատները վրա նոր յարձակումն գործեցին Պարսքը եւ համանում միջուկ կայսերական զեւազանատն ընդ պաշտպանները, որոնք իւրաքանչիւր օր, երկու ամսվայ ընթացքում, կռիւ էին մղում, օրինակելի քաջութիւն ցոյց տուին: Արքունիքը փախաւ Պեկինից: Թէ մինիստրներից ով է մնացել քաղաքում—առ այժմ յայտնի չէ»:

Գնեւրալ կենսիկի հեռագիրը օգոստոսի 10-ին, «Օգոստոսի 3-ին, ռուս եւ ֆրանսիական զօրքերը միասնաբար ազատեցին ֆրանսիացի քարոզիչներին եւ նրանց Բէյլան վանքը, որ երկու ամիս պաշարված էր բռուցեցամարտներից: Սրանից յետոյ ռուսները եւ ֆրանսիացիները զուրքեցին բռուցեցամարտներին կայսերական քաղաքամասից եւ գրաւեցին արեւմտեան դուռը, որի վրա բարձրացրին ռուսական եւ ֆրանսիական դրօշակները: Կայսերական պալատի միւս կողմից գրված են ուրիշ ազգերի պահպաններ, որոնք նոյնպէս կուրով են մօտեցել դռներին: Կայսրուհին, պալատականները եւ կառավարութիւնը փախել են Շենաի նահանգը, նրանց հետ են նաեւ կայսրը եւ թագածանձը: Այդ օրը ռուսներից վիրաւորվեցին 5 մարդ, իսկ ֆրանսիացիներից սպանվեցին 5 եւ վիրաւորվեցին 25 մարդ: Պեկինում այլ եւս բռուցեցամարտներ չը կան»:

ՏԵՆԻՍԻՆ, Տեղափոխող նաւերը պետութիւնների զօրքերով հետոյն հասնում են Տակու: Արգէն հասել են գերմանական երեք զօրաբաժիններ. մի զուգուր գտնվում է Պեկինի ճանապարհին, միւսը Տեանձինի ճանապարհին: Նաւաւարդտուս կանգնած են ռուսական երեք տեղափոխող նաւեր: Հարիւր մարդ, որոնց թիւում նաեւ մաքսատան աստիճանաւորները, ճանապարհ ընկան Պեկինից՝ պահպանների ուղեկցութեամբ եւ գնում են գետով դէպի վայր: Օտարերկրացիները կամեցում են մասնակցել արշաւանքին դէպի Պատոյնֆու, որպէս զի, այնտեղ կատարված սպանութիւնները վրէժի վրէժեւոր համար, քանզի քաղաքը:

ՊԱՐԻՋ, Գնեւրալ Ֆրէյ հեռագրում է Պեկինից, թէ դաշակից զօրքերը տեղաւորվել են կայսերական պալատի շուրջը, որ գրաւված է մի քանի չինացի զինուորներով: զենքայինը լինում են անցկացնել զօրքերը պալատի միջով, եւ սպա փակել նրա դռները:

ԿՐԻՒԳԵՐՍՊՈՊ, Դէլարէն ուժեղ զօրաբաժնով երեւաց Բանկ կայարանի մօտ, Իօնանեսուրուր-Պոտոգեաղթում երկաթուղու վրա եւ պահանջեց պահպան զօրքից անձնատուր լինել: Պահպան զօրքը բաղկացած է Լճոսի կամաւորներից եւ գտնվում է լորդ Ալբերտայի հրամանատարութեան տակ: Պահանջը մերժվեց: Միաժամանակ Դէլէտ, անցնելով երկաթուղու գծից Բանկի մօտ, գնաց դէպի Օրան-ժեան հանրապետութիւնը: Ակներեւ է, որ Դէլարէյի պահանջը խորամանկութեւն էր եւ նպատակ ունէր պատպանել Դէլէտի շարժումը:

Բուլլէր օգոստոսի 10-ին հանդիպեց զօրքը գիծադրութեան բօէրների կողմից, որոնք անգլիական հեծեալների համար թակարդ էին լարել եւ շատ մօտ տարածութիւնից կրակ բացին նրանց վրա, բայց անգլիացիների թնդանօթները ստիպեցին թշնամու դադարեցնել հրացանաձգութիւնը: Բօէրների նախապիծը չիրաւորվեց: Թիրիմացութեամբ երկու անգլիա-

կան բռնաներ, բաժանվելով զլուսւոր զօրքերից, չըպապատեցին բօէրներից եւ ծանր կորուստներ կրեցին. մի օֆիցեր եւ 12 զինուոր սպանված են, 4 օֆիցեր եւ 57 զինուոր վիրաւորված են, իսկ 33-ը անյայտ կորել են:

ԼՕՆԴՈՆ, Օգոստոսի 11-ին հաղորդում են Շանհայից, թէ կայսրուհին եւ պալատականները բռնված են եւազօնական զօրքից 80 մղոն Պեկինից հեռու, հարաւ-արեւմտեան կողմում: Գուանսու կայսրը յանձնեց իրան հետամուտները պաշտպանութեանը:

ԲԵՐԼԻՆ, Գերմանական նաւատորմի երկրորդ ծովապետը հաղորդում է Տակուից հետեւեալը. «Տեանձինից, ռուսական աղբիւրից, օգոստոսի 9-ին ստացված հեռագիրները ասում են, թէ Պեկինի հարաւային մասում դեռ եւս գտնվում են «Մեծ-բռուցեցք» խմբեր: Կայսերական քաղաքում գտնվում են չինական զօրքեր պրինց Չինի հրամանատարութեամբ: Կայսրը եւ կայսրուհին հեռացել են քաղաքից: Պեկինում հաստատված է զինուորական վարչութիւն: Օգոստոսի 9-ին, առաւօտեան, մօտ հարիւր փայլեղափայտներ ճանապարհ ընկան Պեկինից դէպի Տուանփոս պարտով»:

ԼՕՆԴՈՆ, Երեկոյան լրագրից տեղեկութիւններով գնեւրալ Իւնլու փախաւ բանտից եւ հասաւ Պատոյնֆու:

15 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐՍԲԵՐԳ, Դեսպան Գիրսի հեռագիրը, ստացված Չիֆուի վրայով, օգոստոսի 8-ին, «Պեկին, օգոստոսի 3-ին Դաշակից զօրքերը երէկ գրաւեցին Պեկինը, կուրց յետոյ: Մինչև նրանց զալը՝ զեւազանատները վրա նոր յարձակումն գործեցին Պարսքը եւ համանում միջուկ կայսերական զեւազանատն ընդ պաշտպանները, որոնք իւրաքանչիւր օր, երկու ամսվայ ընթացքում, կռիւ էին մղում, օրինակելի քաջութիւն ցոյց տուին: Արքունիքը փախաւ Պեկինից: Թէ մինիստրներից ով է մնացել քաղաքում—առ այժմ յայտնի չէ»:

Գնեւրալ կենսիկի հեռագիրը օգոստոսի 10-ին, «Օգոստոսի 3-ին, ռուս եւ ֆրանսիական զօրքերը միասնաբար ազատեցին ֆրանսիացի քարոզիչներին եւ նրանց Բէյլան վանքը, որ երկու ամիս պաշարված էր բռուցեցամարտներից: Սրանից յետոյ ռուսները եւ ֆրանսիացիները զուրքեցին բռուցեցամարտներին կայսերական քաղաքամասից եւ գրաւեցին արեւմտեան դուռը, որի վրա բարձրացրին ռուսական եւ ֆրանսիական դրօշակները: Կայսերական պալատի միւս կողմից գրված են ուրիշ ազգերի պահպաններ, որոնք նոյնպէս կուրով են մօտեցել դռներին: Կայսրուհին, պալատականները եւ կառավարութիւնը փախել են Շենաի նահանգը, նրանց հետ են նաեւ կայսրը եւ թագածանձը: Այդ օրը ռուսներից վիրաւորվեցին 5 մարդ, իսկ ֆրանսիացիներից սպանվեցին 5 եւ վիրաւորվեցին 25 մարդ: Պեկինում այլ եւս բռուցեցամարտներ չը կան»:

ՏԵՆԻՍԻՆ, Եւազօնական զօրքերը գրաւեցին Պեկինի արգելված քաղաքամասի ներքին մասի պատերը, բայց պալատի մէջ դեռ չեն մտել:

ԿԱՊԵՏՄԱՏ, Բօբէրտս երէկ հասաւ Բելֆաստ եւ հանդիպեց Բուլլէրին, Պոլէրիւնի եւ Ֆրէյչին:

ՆՕՎՊՕՐՈՊ, Օգոստոսի 13-ին տեղի ունեցաւ Սօֆիայի մայր եկեղեցու օծումը որի ժամանակ պատարազը մատուցեց նորբրուս Կիւլի միտրօպոլիտ նշանակված արքեպիսկոպոս թէօֆոստ: Օծմանը ներկայ էին ս. մինօղի աւագ պրօպոստ Գրեգօսոսեղ եւ նրա օգնական Սարէլը:

ԼՕՆԴՈՆ, Գնեւրալ Դօրվարդ հեռագրում է Տեանձինից, թէ օգոստոսի 6-ին, Տեանձինից յալ մղոն դէպի հարաւ-արեւմուտք, նա 1000 հոգի ամերիկացիների, եւազօնացիների, աւստրիացիների եւ անգլիացիների հետ յարձակումն գործեց չինական մի զօրաբաժնի վրա: Երկու ժամ տեսող կուրց յետոյ չինացիները փախան, թողնելով 300 զինակներ եւ 60 զերինք: Մօտ 800 հոգի փախան դէպի հարաւ, իսկ աւելի մեծ եւ գլխաւոր ուժերը—դէպի արեւմուտք: Դաշակիցները կողմից վիրաւորված են 11 մարդ: Հիմա հաղորդակցութեան գիծը Տեանձինի չըփակեցրած՝ անվտանգ է: Գիւղերում չինացիները անգլիութիւններ են գործում. գտնված են մի քանի գլխատուր զինակներ: Շրջակայ գիւղերից Տեանձին են գալիս ամեն օր մօտ 1000 մարդ, որտեղ ազգաբնակիչները համար ընդամենը մի ամսվայ պաշարեղէն է մնում, այնպէս որ քիչ ժամանակից յետոյ պէտք է սպասել պաշարեղէնի պակասութեան:

ՊԵՏԵՐՍԲԵՐԳ, Օգոստոսի 12-ին Մոսի հասաւ Կարմիր Սաչի ընկերութեան խումբը, որ բաղկացած է վրազօր Բօվիցի, երեք բժշկից

եւ գլխիկեան 24 քոյրերից: Սրանից 6-ը մնում են Չիֆուի հիւանդանոցում, իսկ մնացածները պատով ուղևորվում են Սաչկարի զօրաբաժինը: Մօնօրները հիւրախորհրդար ընդունում են գնեւրալ Օրլօյի զօրաբաժինը, մատակարարում են նրան պաշարեղէն եւ չեն կամենում փոզ վերցնել:

Քաղաքացիական զորքերի վարումը Նիւչիւտանում ժամանակաւորապէս յանձնված է ռուս հիւպատոսին:

ՊԵԿԻՆ, Այսօր միացեալ զօրքերը սկսեցին հետախուզութիւններ կատարել: Հաղորդում են թէ զինուորված չինացիներ կողորովում են ընակիչներին Պեկինի հարաւ-արեւմտեան կողմում: Բնիզալեան ուլանները յայտնեցին, թէ նոյն կողմում տեսել են լաւ ամրացած չինական զօրքեր:

ՏԵՆԻՍԻՆ, Մի զօրաբաժին՝ բաղկացած ռուսներից, գերմանացիներից եւ եւազօնացիներից, թուով ընդամենը 1000 հոգի, դուրս եկաւ Պեկինից հետամուտ լինելու այլի կայսրուհուն:

ՀՕՆԿՕՆԳ, Կլանդուոնի եւ միւս նահանգների նահանգապետները այլի կայսրուհուց ստացան հեռագրական հրաման վճարել 300,000 տայէլ զօրքի պահպանութեան համար:

ՇԱՆԻՔՆԱՅ, Գիչ առաջ խանկուում բացված է մի դաւադրութիւն, որին մասնակցում էին տեղացի չինացիները: Դաւադրութիւնը ուղղված էր օտարերկրացիների դէմ եւ յեղափոխական բնույթի վրա: Ունի 300,000 տայէլ:

Լի-Սուեյ-Չանգ ստացաւ եւազօնական արտաքին գործերի մինիստրից մի հեռագիր, որի մէջ ասված է, թէ բանակցութիւններ վարել անհնար է, մինչեւ որ Չինաստանը չը նշանակէ լիազօրներ, որոնց պետութիւնները կընդունեն: Այս մինիստրը յայտնում է, թէ նախկին եւ վաչուանի փոխարքաները, իբրեւ Լի-Սուեյ-Չանգի ընթերցաններ, կընդունվեն պետութիւններից: Վերջում նա մասնաւոր է անում այն անհրաժեշտ հանգամանքի վրա, որ Չինաստանը ցաւ յայտնէ, դրականապէս ճանաչէ իր անբաւարութիւնը եւ ինքնաբերաբար առաջարկէ լիակատար բաւարարութիւն բոլոր վրէնաների համար: Եթէ Չինաստանը կը հետեւի այդ խորհուրդներին, Եւազօնիան պարտաս է ասել կերպ աջակցութիւն ցոյց տալ նրան բանակցութիւնների ժամանակ:

ԲԵՐԼԻՆ, Տակուից, եւազօնական աղբիւրից հաղորդում են, թէ Պեկինում գտնվող եւազօնական զօրքերի հրամանատարը հեռագրում է օգոստոսի 5-ին, որ քաղաքը բոլորովին մաքրված է թշնամիներէ: Եւազօնական հեծեալների գունդը, որ ուղարկված էր Մանսան, հաղորդում է, թէ կայսերական ընտանիքը, օգոստոսի 1-ին հեռանալով Պեկինից, կարճատեւ հանգստութիւնից յետոյ Մանսանում, ուղևորվեց դէպի արեւմուտք, գնեւրալ Մաի ուղեկցութեամբ, որի զօրքերը բաղկացած էին ընդամենը 500 հոգուց՝ 20 սայլերի հետ միասին:

ՏԱԿՈՒ, Պեկինում կազմակերպվում է մի զօրախումբ, որ պիտի ուղեկցէ վիրաւորվածներին, կանանց եւ երեխաներին Պեկինից դէպի Տեանձին: Իտալական զեւազան ընտանիքը միանում է այդ զօրախումբին, կամենալով ուղևորվել Եւազօնիա: Իտալական զօրքերը, գերապետ Գարիօնիի հրամանատարութեամբ, Հօնգ-կօնգից շուտով գնալու են Պեկին:

15 օգոստոսի

ՊԵՏԵՐՍԲԵՐԳ, Հրատարակված է Բարձրագոյն հրաման փոփոխելու եւ լրացնելու պետական արքիւնագործական հարկին վերաբերեալ օրէնքները:

ՄՏՕԿՂՕՄ, Անդրէյի բույան բանալուց յետոյ՝ նրա մէջ ոչինչ չը գտնվեց:

ԱՄՍՏԵՐԳՄԱՏ, Ինչպէս հաղորդում են Հասագայից, պետութիւնների ներկայացուցիչները միջազգային միջնորդ գաւարանի վրա, որ քաղաքը առա

